

EROVANHEMPIEN KOKEMUKSIA PERHETAPAAMISTOIMINNASTA

MINNA TAIMI

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TAIMI, MINNA: Erovanhempien kokemuksia perhetapaamistoiminnasta

Pro gradu -tutkielma, 75 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Kyösti Raunio ja Tarja Vierula

Kesäkuu 2015

Tässä pro gradu -tutkimuksessa tarkastellaan eronneiden vanhempien kokemuksia Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämästä ja järjestämästä perhetapaamistoiminnan palvelusta. Perhetapaamistoiminta on eropalvelu vanhemmille, joilta eron jälkeen puuttuu kodinomainen paikka, jossa tavata lasta. Perhetapaamistoiminta on uusi palvelumuoto eronneille perheille ja heidän lapsilleen. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen (2012-2014) aikana perhetapaamispaikkaa käytti 62 perhettä ja tapaamisia oli ollut yli 500. Perhetapaamispaikka on tarkoitettu lapsen ja etävanhemman tapaamisiin. Syitä tapaamiseen perhetapaamispaikassa voivat olla muun muassa vanhempien luottamuspula, tapaavan vanhemman asuminen toisella paikkakunnalla tai se, että eron jälkeen asumisjärjestelyt ovat väliaikaisesti kesken.

Tutkimuksen teoreettinen tausta rakentuu eroa eri näkökulmista lähestyvistä suomalaisista ja kansainvälisistä tutkimuskeskusteluista. Tutkimus on laadullinen tutkimus ja sen näkökulma on fenomenologinen. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten omia kokemuksia tietyistä aiheista. Tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksan eronneen vanhemman haastatteluista, jotka käyttivät tai olivat käyttäneet Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston perhetapaamistoiminnan palveluita. Haastatteluista vanhemmista kuusi oli isää ja kaksi äitiä, joista isät olivat tapaavia vanhempia. Haastattelumenetelmänä on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua ja tutkimuksen analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämä perhetapaamistoiminta on löytänyt paikkansa yhtenä eropalvelujen muotona Tampereella. Perhetapaamistoiminta koettiin vanhempien keskuudessa hyvänä ja tärkeänä toimintana. Tämän palvelun avulla voidaan pitää lapsen suhdetta yllä toiseen vanhempaan eron kohdatessa perhettä. Vanhemmat kokevat eron vaikeana asiana ja sitä surraan erityisesti lasten puolesta. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että aika auttaa eron käsittelyssä ja siitä yli pääsemisessä. Vanhemmat näkevät perhetapaamistoiminnan välipysäkkinä eroperheiden elämässä. Etävanhempi aloittaa lapsen tapaamiset tapaamispaikassa, josta ne siirtyvät vähitellen etävanhemman omaan kotiin vanhempien välisen luottamuksen vahvistuessa.

Asiasanat: erovanhemmuus, lapsen tapaaminen, perhetapaamistoiminta, jaettu vanhemmuus

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

TAIMI, MINNA: Divorced parents experiences about family visitation service

Master's Thesis, 75 pages, 2 pages appendices

Social Work

Supervisor: Kyösti Raunio and Tarja Vierula

June 2015

This Thesis studies how divorced parents experience the family visitation service developed and organized by Tampere department of Mannerheim League for Child Welfare. The family visitation service is a new form of service, one of the services for divorced parents and their children who lack a homelike place to meet in after the divorce. During the project "Child and divorce" ("Lapsi ja ero") organized in 2012-2014 by Tampere department of Mannerheim League for Child Welfare 62 families used the family visitation place in over 500 meetings. The family visitation place is meant to be a place for the child and the non-residential parent to meet in. The reason for meeting in the family visitation place can be for example lack of trust between the parents, non-residential parent's living in another town or unfinished living arrangements after the divorce.

The theoretical background of the thesis is based on Finnish and international research discussions viewing divorce from different points of view. This thesis is a qualitative research and it has a phenomenological point of view. Phenomenological research studies how individuals experience certain things. The material of the thesis consists of interviews of eight divorced parents who used or had used the family visitation service organized by Tampere department of Mannerheim League for Child Welfare. Six of the interviewed parents were non-residential fathers and two were mothers. The interview method used in the thesis is semi-structured theme interview and the analysis method data-based content analysis.

The results of this thesis show that the family visitation service developed and organized by Tampere department of Mannerheim League for Child Welfare has found its place as one form of divorce service in Tampere. The family visitation service was experienced by parents as good and important operation. This service helps to maintain a child's relationship to the non-residential parent after the divorce. Parents experience divorce as a difficult matter and sad especially because of the children. The results of the thesis show that time helps in dealing with divorce and getting over it. The family visitation service for its part is seen as an intermediate stage in the life of the divorce families. The non-residential parent begins meetings with the child in the meeting place. Gradually the meetings are moved to the parent's own home as the trust between the parents strengthens.

Keywords: Post-divorce parenting, meeting the child, the family visitation service, co-parenting

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LAPSEN HUOLTO	3
2.1 Lapsen huolto on vastuuta lapsesta	3
2.2 Huoltoriidat	5
2.3 Sosiaalitoimi lasten ja vanhempien tukena	6
3 ERON MERKITYKSESTÄ	11
3.1 Ero tilastojen muodossa	11
3.2 Huoltosopimustilastot Suomessa	13
3.3 Ero avioliiton haasteena	14
3.3.1 Eron merkitys lapselle	16
3.3.2 Eron merkitys vanhemmalle	20
3.4 Jaettu vanhemmuus	22
4 EROPALVELUT	24
4.1 Eroauttaminen	24
4.2 Lasten valvotut ja tuetut tapaamiset	25
4.3 Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhetyö	27
4.3.1 Lapsi ja ero -hanke	27
4.3.2 Perhetapaamistoiminta	28
4.3.3 Vapaaehtoistoiminta	30
5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	32
5.1 Tutkimuskysymys	32
5.2 Kokemusten tutkiminen	32
5.3 Aineiston kerääminen	34
5.4 Aineiston analyysi	36
5.5 Tutkimuseettiset kysymykset	37
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	39
6.1 Perhetapaamistoiminta eropalvelujen yksi muoto	39
6.1.1 Erovanhempien tausta	39
6.1.2 Eropalvelut vanhempien tukena	40
6.2 Eron jälkeinen jaettu vanhemmuus	41
6.2.1 Lasta tapaamassa perhetapaamistoiminnassa	43
6.2.2 Aika apuna jaettua vanhemmuutta rakentamassa	47

6.3 Perhetapaamistoiminta	49
6.3.1 Tapaamispaikka	49
6.3.2 Kehittämistoiveita	51
6.3.3 Vapaaehtoiset tapaamisten tukena	52
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	55
LÄHTEET	60
LIITTEET	68
Liite 1. Tutkimuslupahakemus.....	68
Liite 2. Teemahaastattelun runko	69

KUVIOT

Kuvio 1. Avioliitot ja avioerot Suomessa vuosina 1965-2013

11

1 JOHDANTO

Vanhempien ero koskettaa lasta, äitiä, isää ja lähisukua. Lapsen vanhemmuus ei lopu eroon, vaan lapsella on oikeus molempiin vanhempiin myös eron jälkeen. Eron jälkeen lapsi muuttaa toisen vanhemman luokse, yleensä äidin, ja tapaa etävanhempaa vaihtelevasti tilanteen mukaan. Suurin osa vanhemmista hoitaa eron sovinnolla lapsen etua ajatellen ja kunnioittaen sekä yhteistyöllä. Toisaalta osa vanhemmista päätyy riitelemään lapsista ja omaisuudesta oikeusasteisiin asti. Kiihkaan (2008, 40) mukaan eroprosessi vie vuosia ja se voi viedä elämänhalun ja aiheuttaa masennusta. Eron tuskaa kokee sekä jätetty että jättäjä. Ero rikkoo monia ihmissuhteita. Tilastokeskuksen (SVT, 2014) mukaan Suomessa kokee vanhempien eron noin 30 000 lasta vuosittain. Niin Suomessa kuin muissakin länsimaissa vanhempien erot ovat lisääntyneet vuosi vuodelta. Eroon johtaneet syyt ovat moninaisia. Tutkimusten perusteella erot johtuvat muun muassa eron helppoudesta, vanhempien riittämättömästä yhteisestä ajasta ja uskottomuudesta (esim. Kontula 2013).

Olen työskennellyt pienen kunnan sosiaalitoimissa lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja lastenvalvojan sijaisena useamman vuoden. Lastenvalvojan työssäni koin perheiden ja etenkin lasten asiat tärkeäksi, koska vanhempien tekemät päätökset vaikuttavat juuri heihin. Olen kiinnostunut lasten hyvinvoinnista ja perheiden elämästä eron jälkeen. Pro gradu -tutkimukseni aiheen sain Tampereen yliopistolta, josta Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto oli hakenut sosiaalityön pro gradu -työn tekijää selvittämään erovanhempien kokemuksia heidän ylläpitämästään perhetapaamistoiminnasta. Minua kiinnostaa myös suuren järjestön toiminta yhtenä eropalvelujen tuottajana, koska olen itsekin toiminut vapaaehtoistyössä järjestössä.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto Tampereen osasto ry:ssä on toiminut vuosina 2012-2014 Lapsi ja ero -hanke. Hankkeen tarkoituksena on ollut kehittää paikallisia eropalveluja sekä tehdä yhteistyötä eronneiden vanhempien kanssa toimivien asiantuntijoiden ja ammattilaisten kanssa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton aikaisemman Eron jälkeen -hankkeen (2002-2005) aikana tuli ilmi, että isät toivoivat kodinomaista paikkaa, jossa olisi mahdollisuus tavata lasta, ei valvotusti. Lapsi ja ero -hankkeen aikana on kehitetty perhetapaamistoiminta Tampereen yhdistyksen Laivapuiston perhetalolle. Eroperheiden perhetapaamistoiminta tarjoaa kodinomaisen, puolueettoman ja vuorovaikutusta tukevan tilan erillään asuvan vanhemman ja lapsen yhdessäoloon eron jälkeen. Perhetapaamistoiminta toimii koulutettujen vapaaehtoistyöntekijöiden voimin. Tapaamiset eivät ole

valvottuja eivätkä tuettuja. Lapsi on aina vanhempien vastuulla. Eroperheiden perhetapaamistoimintaa on käyttänyt syksystä 2012 alkaen 62 perhettä ja tapaamisia on ollut yli 500.

Tämän pro gradu -tutkimukseni tarkoituksena on ollut kerätä tietoa tapaamispaikkaa käyttävien vanhempien kokemuksista perhetapaamistoiminnasta. Olen kiinnostunut myös heidän tavastaan puhua erosta sekä jaetusta vanhemmuudesta. Työni on laadullinen tutkimus, jossa näkökulma on fenomenologinen. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten kokemuksia heidän omasta elämäntilanteesta. Haastatteluaineiston keruumenetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua ja analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tutkimustani varten olen haastatellut kahdeksaa vanhempaa, kuutta isää ja kahta äitiä, jotka käyttivät tai olivat käyttäneet perhetapaamistoiminnan palveluja.

Kansainvälistä ja kotimaista erotutkimusta on tehty paljon ja monesta eri näkökulmasta. Eroa on tutkittu lasten ja vanhempien näkökulmasta ja erityisesti isän kokemuksena (esim. Ritala-Koskinen 2001; Smart 2004, 2006; Hokkanen 2005; Linnavuori 2007; Kiiski 2011). Eron vaikutuksia lapsiin on tutkittu pitkittäistutkimusten muodossa (esim. Wallerstein ym. 1991, 2007; Mustonen ym. 2013). Erosta ovat olleet kiinnostuneita lakitieteilijät, jotka ovat tutkineet eroa huolto- ja tapaamislain sekä huoltoriitojen puitteissa. (esim. Auvinen 2006; Peuralahti 2012). Minun tutkimukseni asettuu erovanhempien kokemusten tutkimiseen. Olen myös kiinnostunut erosta yhteiskunnallisena ilmiönä. Erojen vuosittaisen suuren määrän vuoksi eropalveluja tarvitaan yhä enenevässä määrin. Tämän vuoksi on tärkeää tutkia eropalveluja käyttävien ihmisten kokemuksia toiminnoista.

Tutkimuksen teoreettinen tausta rakentuu eroa eri näkökulmista lähestyvistä suomalaisista ja kansainvälisistä tutkimuskeskusteluista. Tutkimukseni alkaa taustoittavalla osuudella lapsen huollosta sekä sosiaalitoimen roolista lasten ja vanhempien tukena. Luvussa kolme kerron erotilastoista ja eron merkityksestä lapselle ja vanhemmille sekä jaetusta vanhemmuudesta. Luku neljä sisältää asiaa erilaisista eropalveluista, valvotuista tapaamisista sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston perhetapaamistoiminnasta. Luvussa viisi kerron tutkimukseni suorittamisesta sekä luvussa kuusi tutkimukseni tuloksista. Loppuluku seitsemän on tutkimuksen johtopäätöksien pohdintaa.

2 LAPSEN HUOLTO

Tässä luvussa kuvaan lapsen huollon ja tapaamisten järjestämistä etävanhemman kanssa eron jälkeen. Luvun loppupuolella kerron tuomioistuimen ja sosiaalitoimen rooleista vanhempien erossa. Tässä kohdalla pohjaan tekstiäni lapsenhuoltolakiin. Avaan myös lapsen kuulemista sekä sosiaalityöntekijöiden tekemää olosuhdeselvitystä tuomioistuimeen ja erovanhempien huoltoriitoja.

2.1 Lapsen huolto on vastuuta lapsesta

Lapsen huollon määrittelee lapsenhuoltolaki. Lapsen huolto tarkoittaa vastuuta lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan, päätöksenteko-velvollisuutta ja -oikeutta lasta koskevista asioista.

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1§.)

Mahkonen (2010, 60) toteaa, että lapsenhuoltolaki ja lastensuojelulaki kietoutuvat toisiinsa sikäli, että kunnan lastensuojelu pyrkii järjestämään lapselle sellaisen hoidon kaikissa olosuhteissa, jota lapsenhuoltolain kantavat periaatteet edellyttävät. Hän jatkaa, että kumpikin laki lähtee siitä, että lapsen lakisääteisiä huoltajia ovat hänen vanhempansa. Huoltajalla on oikeus päättää lapsen kasvatuksesta, hoidosta ja asuinpaikasta.

Lapsen vanhemmat, jotka lapsen syntyessä ovat avioliitossa keskenään, on kumpikin lapsensa huoltajia (LHL 361/1983, 6§). Vanhemmat, jotka asuvat yhdessä vastaavat lapsen huollosta yhteisesti. Erotessaan vanhemmat voivat tehdä sopimuksen yhteishuollon jatkumisesta. Yhteishuolto tarkoittaa virallisissa yhteyksissä sitä, että lasta koskeviin keskeisiin päätöksiin tarvitaan kummankin vanhemman suostumus, esimerkiksi lapselle passia haattaessa. Yksinhuolto tarkoittaa sitä, että vanhemmista vain toinen voi päättää näistä asioista yksin. (Karttunen 2010, 20.) Eroavat vanhemmat voivat keskenään tehdä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sopimuksen, jonka vahvistaa kunnan sosiaalityöntekijä/lastenvalvoja. Lastenvalvojan tehtävästä on säädetty isyyslaissa (700/1975). Sopimuksessa vanhemmat sopivat muun muassa, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai yksin toiselle vanhemmalle ja samalla vanhemmat

sopivat lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta toiseen vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu. (LHL 361/1983, 7§.) Taskinen (2001, 36) kirjoittaa, että laki turvaa lapselle oikeuden erosta huolimatta pitää yhteyttä molempiin vanhempiin. Tapaamisoikeus on lapsen, ei vanhemman oikeus. Lain tavoitteena on siis, että vanhemmat sopivat yhdessä yhteydenpidosta. Karttunen (2010, 20) jatkaa, että tapaamisoikeus on riippumaton siitä, onko lapsi yksin- vai yhteishuollossa.

Valjakka (2002, 86) kertoo, että myös YK:n lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen (LOS, SopS 59-60/1991) lähtökohtana on, että tapaamisoikeus on lapsen oikeus pitää yhteyttä siihen vanhempaan, jonka luona ei asu. Tapaamisoikeuden tarkoitus on suojata ja edistää lapsen tasapainoista ja turvallista suhdetta kumpaankin vanhempansa. Lapsen ja tapaavan vanhemman suhteen ylläpitäminen on lapsen elämän kannalta tärkeää. Arajärvi (2011, 344) toteaa, että lapsen vanhempien täytyy hyvässä yhteisymmärryksessä ja ennen kaikkea pitäen silmällä lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu.

Tuomioistuimen päättäessä lapsen huolto- ja tapaamisjärjestelyistä ratkaisu tehdään perheen yksilöllisten piirteiden ja tarpeiden tai vanhempien osittaisen yhteisymmärryksen perusteella (Karttunen 2010, 21). Tuomioistuin ratkaisee tapaamisoikeuden laajuuden. Jos lapsella ja muualla asuvalla vanhemmalla on läheiset välit, on tapaamisten hyvä olla tiheitä, jotta heidän välinen suhde säilyisi. Mikäli tällaista suhdetta ei ole vielä syntynyt, voivat tapaamiset olla aluksi muutaman tunnin mittaisia kerran tai kahdesti kuukaudessa. Lapsen kasvaessa tapaamiset yleensä pitenevät ja sisältävät myös yöpymisiä. Isomman lapsen kohdalla on yleistä, että tapaaminen on joka toinen viikonloppu. Viikolla tapahtuvia tapaamisia pidetään myös tärkeinä, jotta lapsi ja muualla asuva vanhempi voisivat elää tavallista arkea, eikä pelkästään viihteellisiä viikonloppuja. Päätöksissä mainitaan usein myös juhlapyhien ja loma-aikojen tapaamisjärjestelyt. (Taskinen 2001, 36-37.) Tuomioistuin voi myös määrätä vanhemman ja lapsen tapaamiset valvotuiksi, mikäli on perusteltua syytä epäillä tapaamisten uhkaavan lapsen turvallisuutta. Tapaamiset voidaan määrätä koeajalle, näin oikeudelle kertyy tietoa päätöksenteon pohjaksi lapsen ja vanhemman suhteen luonteesta. Valvotut tapaamiset noudattavat periaatetta, jossa lapsella on oikeus ylläpitää ja rakentaa suhdetta siihen vanhempaan, jonka kanssa hän ei jaa kotiaan ja arkeaan ja jota hän ei voi tavata ilman erillisjärjestelyitä. (Forsberg & Pösö, 2009, 146-147.)

2.2 Huoltoriidat

Avioeroa haetaan käräjäoikeudelta ja sitä voi hakea yksin tai yhdessä. Eron saa puolen vuoden harkinta-ajan jälkeen, jos ilmoittaa halunsa eroon. Lapsiperheen tärkeimpiä eroon liittyviä asioita on lasten asioista päättäminen eli lapsen huolto, tapaaminen ja elatus. Lapsen edun selvittäminen ja hänen kuuleminen on osa eroprosessia. Vanhemmillä on oikeus päättää lapsensa asioista, mutta jos he eivät pysty asioista sopimaan, niin asia voidaan viedä oikeuteen. Oikeusprosessi on kaikille raskas eikä välttämättä tuo toivottua tulosta, sillä silloin perheen asioista päättää ulkopuolinen ihminen, joka ei tunne lasta eikä perheen historiaa. (Kiiänmaa 2008, 85-86.)

Auvinen (2002, 113-114) määrittelee huoltoriidan lapsenhuoltoriidaksi, joka tarkoittaa lapsen huoltoa, asumista ja tapaamista koskevia riitoja. Vanhempien välisissä huoltoriidoissa perheen ihmissuhteet aukeavat. Riidat repivät auki perheen yksityisyyttä. Vanhemmalla tai toisella heistä on joskus käytössään raskas arsenaali strategioita haluttujen päämäärien saavuttamiseksi. Vanhempien sosiaalinen julkisivu, talouden turvaaminen ja tunnereaktiot vyyhtiytyvät riitakeräksi lapsen ympärille. Toisinaan vanhemmat eivät halua ainoastaan voittoa, vaan myös toisen tuhoa. Auvinen (2002, 117) jatkaa, että hankalassa huoltoriidassa nousee esiin muun muassa vanhempien mustasukkaisuus, uudet seurustelu- ja parisuhteet, väkivaltaisuus, psyykkiset ongelmat ja liiallinen alkoholinkäyttö. Riitatilanteisiin saattaa liittyä myös epäilyjä lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Vanhempien eron tekee erityisen vaikeaksi toisen osapuolen halu jatkaa liittoa, toisen halutessa eroa. Riita voi laajentua myös sukujen väliseksi. Vanhemmat tiedostavat hyvin riitelyn vahingollisuuden lapsen kannalta, mutta se ei silti estä heitä riitauttamasta asioita oikeusasteisiin saakka (Kääriäinen 2009, 60).

Paavilainen ja Pösö (2003, 205) kirjoittavat, että vanhempien eron jälkeiset pitkät ja uuvuttavat oikeustaistelut useimmiten liittyvät suhteen aikaiseen väkivaltaan sekä lasten huolto- ja tapaamisriitoihin. Vaikeimmissa erotapauksissa väkivallan kohteena olevat naiset joutuvat hakemaan lähestymiskiellon suojakseen. Toisinaan on ongelmana se, että lähestymiskieltoon määrättyllä miehellä on tapaamisoikeus lapsiin ja tapaamisten yhteydessä tarjoutuu mahdollisuus käyttää väkivaltaa entistä puolisoa kohtaan. Peuralahti (2012, 110) toteaa, että vaikeudet syntyvät erillään asuvien vanhempien välien rikkoutuessa, kun heidän väliset syvät ristiriidat estävät heitä sopimasta keskenään lapsen tapaamisoikeuteen liittyvistä järjestelyistä. Vanhemmat eivät pysty ottamaan lapsen tarpeita huomioon riittävästi omassa parisuhdekriisissään, jolloin lapsesta helposti tulee pelinappula vanhempien välisessä kiistassa. Vanhempien yhteistyökyvyttömyyden

seurauksena voi olla lapsen turvattomuus, pettymys ja hylätyksi tulemisen pelko. Avioeron jälkeinen pitkittynyt huoltoriita on erittäin vahingollista lapsille (Sinkkonen 2008, 73).

Auvinen (2006, 254) luokittelee huoltoriidat kolmeen eri tyyppiin; tasapeliriitoihin, joita on noin puolet, psyko-sosiaalisiin riitoihin, noin vajaa puolet ja patologisiin riitoihin, vain pieni osa. Tasapeliriidat ovat riitoja, joissa vanhempien huoltajuuskyky on tasavertainen. Psyko-sosiaalisessa riidassa toisella vanhemmalla tai kummallakin on psyko-sosiaalisia ongelmia (esimerkiksi mielenterveyden häiriöt, päihteiden käyttö), jotka alentavat vanhemman huoltajuuskykyä. Patologisessa riidassa vanhempien riita on pitkäaikainen ja sovittamaton.

2.3 Sosiaalitoimi lasten ja vanhempien tukena

Kunnan sosiaalitoimen päätavoitteena on turvata lapsen asema lasten huoltoa ja tapaamista koskevissa tilanteissa. Kaikkien toimenpiteiden tulee olla lapsen edun mukaisia. Sosiaalitoimen työntekijän tulee kannustaa ja tukea vanhempia äitinä ja isänä toimimiseen. Erotilanteessa vanhempien pitäisi nähdä tilanne myös lapsen kannalta ja mahdollisesti luopua jopa omista toiveistaan, jos ne eivät ole lapselle hyväksi. Kunnan sosiaalitoimella on itsenäinen toimivalta vanhempien erotilanteissa niin kauan kuin he pyrkivät sopuratkaisuun ja ovat halukkaita neuvottelemaan lapseen liittyvistä asioista. Vanhempien erotilanteissa sosiaalitoimella on neljä tehtävää: perheasioiden sovittelu, vanhempien sopimuksen vahvistaminen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, selvityksen laatiminen tuomioistuimelle huolto- ja tapaamisratkaisua varten sekä neljänneksi lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosovittelu. (Taskinen 2001, 44-46.)

Perheasioiden sovittelulla tarkoitetaan eroamassa olevien perheissä esiintyvien ristiriitojen ja oikeudellisten asioiden selvittämistä asiaosaisten välisissä neuvotteluissa (Taskinen 2001, 48). Arajärvi (2011, 345) toteaa, että perheasioiden sovittelijat antavat pyynnöstä tukea ja apua, kun perheessä esiintyy ristiriitoja. Sovittelijan toiminnan tavoitteena on saada aikaan avoin ja luottamuksellinen keskustelu perheenjäsenten välillä. Hänen tulee pyrkiä vanhempien yhteisymmärryksen saavuttamiseen ja erityisesti hänen tulee kiinnittää huomiota perheeseen kuuluvien alaikäisten lasten aseman turvaamiseen. Antikainen, Hämäläinen ja Pölkki (2009, 198) kertovat, että sovittelun keskeinen tehtävä on vanhempien auttaminen lapsen edun mukaiseen yhteisymmärrykseen lapsen huollosta ja tapaamisen järjestämisestä. Vanhemmuuden tukeminen; vanhempien auttaminen tarkastelemaan lapsen kannalta asioita ja tiedostamaan kehittyvän lapsen

tarpeita, kuuluu sovittelun kokonaisuuteen. Auvinen (2002, 122) sanoo sovittelun päämääränä olevan vanhempien asennemuutos ja yhteinen sopimus. Sovittelun tavoitteena on lapsen aseman järjestäminen. Auvinen (2006, 482) jatkaa, että sovittelijan tulee kiinnittää huomiota lapsen hyvinvointiin, ohjata ja rohkaista vanhempia keskittymään lapsen tarpeisiin sekä muistuttaa vanhempia, että heillä on ensisijainen vastuu lapsesta. Sovittelijan tulee informoida vanhempia perheneuvonnasta ja muista eropalveluista huoltoriidan ratkaisutapana. Lasten informoiminen meneillään olevista muutoksista heidän elämässään kuuluu vanhemmille.

Gottberg (2011, 176) kirjoittaa, kun vanhemmat ovat asiassa yksimielisiä, niin yleensä sosiaalitoimi vahvistaa sopimuksen ilman erityistä tutkintaa. Voidaan olettaa, että vanhemmat tietävät parhaiten, miten lasta koskevat kysymykset ovat ratkaistavissa ja mikä on lapsen edun mukaista. Viranomaisen tulee kuitenkin neuvoa ja tarvittaessa esittää kysymyksiä, jotta sopimus ei perustu väärinkäsitykseen tai puutteelliseen tietoon lain sisällöstä.

Vanhemmat, jotka eivät pääse sovintoon lapsensa huollosta ja tapaamisoikeudesta, ohjataan kunnan oikeusaputoimistoon. Sovittamattoman eroasian voi viedä käräjäoikeuteen ratkaistavaksi lapsen vanhemmat yhdessä, toinen vanhemmista tai sosiaalilautakunta. Tuomioistuimen on myös otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja lapsen etu ratkaistessaan lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Tuomioistuin voi pyytää asiaa käsitellessään kunnan sosiaalilautakunnalta selvityksen lapsen ja vanhempien olosuhteista. Tuomioistuimen pyytämän selvityksen tekee kunnan lastenvalvoja. (LHL 361/1983, 9§.)

Taskinen (2001, 68) toteaa, että jos lapsen vanhemmat asuvat eri kunnissa, kantaa vastuun selvityksestä lapsen asuinkunnan sosiaalilautakunta ja se pyytää virka-apua muun kunnan sosiaalitoimelta selvityksen tekemiseksi yhteistyössä. Lastenhuoltolain (361/1983) mukaan lastenvalvoja ei ratkaise asiaa, vaan toimii avustavana viranomaisena. Peuralahti (2012, 78) kertoo, että selvitystyö tehdään lähes aina yhdessä työparin kanssa ja työpari voi olla myös perheneuvolan työntekijä. Sosiaalityöntekijät tekevät selvityksiä oman työn ohella useissa kunnissa. Kunnilla on myös mahdollisuus teettää selvitys ostopalveluna yksityisillä palveluntarjoajilla. Olosuhdeselvitys on merkittävä osa käräjäoikeuden oikeudenkäyntiaineistoa, koska se päättää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (LHL 361/1983, 9§). Tuomioistuin voi siis joutua ratkaisua tehdessään käyttämään sivullisten asiantuntemusta riitaisessa asiassa. Tällöin usein ajaututaan arkaluonteisten perhesalaisuuksien piiriin. Lain mukaan sinällään myös salassa pidettävät asiat voivat käydä ilmi sosiaaliviranomaisten tekemästä olosuhdeselvityksestä. Olosuhdeselvitys pitää sisällään tiedon äidin

ja isän olosuhteista, lapsen suhteesta vanhempiinsa sekä näiden edellytyksistä vastata lapsen huollosta tulevaisuudessa. Erovanhemmille yhteistyö selvityksen tekijän kanssa on vapaaehtoista. Olosuhdeselvityksessä on tärkeää erottaa toisistaan vanhempien kertomukset, havaitut ja selvitetty tosiseikat sekä työntekijöiden arviot ja johtopäätökset. (Taskinen 2001, 75; Karttunen 2010, 27-28; Mahkonen 2010, 63.)

Olosuhdeselvityksen tavoitteena on kerätä tuomioistuimelle sosiaalitoimen ammatilliseen asiantuntemukseen perustuvia tietoja huoltoratkaisun tekemiseksi. Tehtävänä on siis tiedon hankinta ja sen välittäminen tuomioistuimelle. Selvityksen tarkoitus on palvella ratkaisutoimintaa. Sen pitäisi olla riittävä tietopaketti niistä seikoista ja olosuhteista, joilla on merkitystä punnittaessa sitä, miten lain tavoitteet voivat parhaiten toteutua juuri siinä huoltoriidassa, jota ollaan ratkaisemassa. (Auvinen 2002, 130.) Taskinen (2001, 70-71) kertoo, että selvitys tehdään haastattelemalla vanhempia sekä kuulemalla lapsia, jos nämä ovat niin kehittyneitä, että heidän mielipiteensä voidaan ottaa huomioon. Selvitystä varten voidaan kuulla myös muita lapsen lähellä olevia tahoja, esimerkiksi päivähoitoa, koulua tai lastenneuvolaa. Hän jatkaa, että selvitystä tehtäessä on tarpeen tehdä kotikäynti molempien vanhempien asuntoon ja nähdä siellä lapsi ja vanhempi yhdessä keskinäisen vuorovaikutuksen seuraamiseksi. Mikäli mahdollista vanhempien kannalta, olisi hyvä tavata koko perhettä yhdessä.

Auvinen (2002, 123) toteaa, että sosiaalitoimen työntekijät saattavat olla orientoituneempia vanhempien sovun etsimiseen kuin olosuhdeselvitysten tekemisiin. Sovittelutyötä tehneen työntekijän on tarpeen tunnistaa esteellisyytilanne ja hänen on myös tarpeen vetää raja sovittelun ja selvityksen välille. Taskinen (2001, 69) sanoo, että sosiaalityöntekijät eivät voi toimia eri rooleissa saman perheen kanssa, sillä se voi aiheuttaa epäluottamusta asiakkaissa. Pienissä kunnissa voidaan joutua pyytämään virka-apua selvityksen tekemiseen toisesta kunnasta esteellisyyksistä.

Lastenhuoltolain (361/1983, 11§) mukaan lapsen etu merkitsee hänen kuulemistaan. Lapsen omat toivomukset ja mielipide on selvitettävä, jos se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti. Lapsen etu on merkittävä huoltajuuksratkaisujen peruste. Perusoletuksen mukaan lapsen etu toteutuu, jos vanhemmat pääsevät sopimukseen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. On katsottu, että järkevät ihmiset kykenevät aidosti valitsemaan sen, mikä on parasta heidän lapsilleen. Lastenhuoltolaki ohjaa arvioimaan sitä, miten lapsen huolto ja tapaamisoikeus toteutuvat parhaiten tulevaisuudessa. Lapsella voi olla yksi psykologinen vanhempi, joka pystyy arvioimaan lapsen edun ja päättämään lapsen suhteesta toiseen

vanhempaansa. Nykyään arvioidaan vanhempien yhteistyökykyä, toisin sanoen kumman vanhemman hoidossa lapsen yhteydenpito toiseenkin vanhempaan toteutuu parhaiten. Lapsen kanssa asuvan vanhemman tulee lain mukaan omalta osaltaan auttaa yhteydenpidon säilymisessä. (Karttunen 2010, 21-22.) Peuralahti (2012, 119) toteaa, että vanhempien tulisi yrittää omista peloistaan huolimatta miettiä, miten oman lapsen etu parhaiten toteutuu eron jälkeen sekä ottaa myös huomioon lapsen omat tunteet ja toivomukset tapaamisia kohtaan.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsen kuuleminen merkitsee tiedon valintaa ja auttaa tietojen jäsentämistä (Mahkonen 2010, 113). Lapsen kuulemisella on viisi juridista tehtävää. Ensiksi sillä voidaan selvittää, mitä lapsi tahtoo. Toiseksi kuuleminen myös mahdollistaa tahdon huomioon ottamisen. Kolmas merkitys on, että tieto saadaan asianosaiselta itseltään eikä välitettynä. Neljänneksi kuuleminen auttaa tiedon valintaa siten, että eri osapuolten perusteluista ja ajatuksista olennaiset näkökohdat seuloutuvat päätöksen perusteiksi. Viidenneksi kuuleminen auttaa tiedon jäsentämistä kokonaisuudeksi. (Karttunen 2010, 23.) Lapsen mielipiteiden selvittäminen pääsääntöisesti on sosiaalitoimen vastuulla, koska tuomioistuin kutsuu lapsen kuultavaksi vain poikkeustapauksissa. Kuulluksi tuleminen on lapsen oikeus, ei velvollisuus. Lapsen mielipiteen selvittäjän tulee olla lasten asioiden asiantuntija; lastensuojelun työntekijä tai perheneuvolan psykologi. (Taskinen 2001, 71.)

Suomi on allekirjoittanut Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 60/1991). Lapsen oikeuksien 12 artiklan 1 kohdan mukaan lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Artiklan 2 kohdan mukaan tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimituksissa joko suoraan tai edustajan välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Artiklassa edellytetään siten, että lasta kuullaan ja että lapsen näkemykselle annetaan asianmukainen painoarvo. Kuulemisen toteuttamistapa on jätetty valtion harkintaan.

Tapaamisasiassa lapsen mielipiteeseen on aina kiinnitettävä huomiota, varsinkin silloin, kun hän vastustaa toisen vanhemman tapaamista. Yli 12-vuotiaan osalta ei edes tuomioistuimen päätöstä tapaamisesta panna täytäntöön vastoin lapsen tahtoa, eikä myöskään sitä nuoremman osalta, jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. Tarvittaessa tuomioistuin

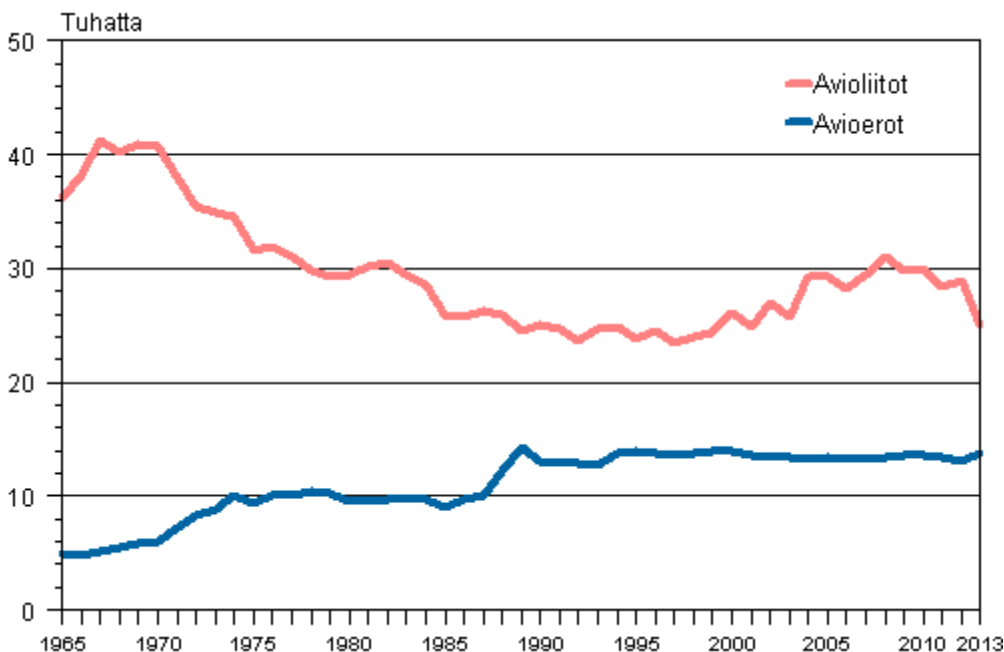
voi määrätä selvitettäväksi, mistä vastustus johtuu. Lapsen mielipiteen selvittäminen kannattaa aloittaa vanhempien ja lapsen yhteisellä tapaamisella. Siinä käydään läpi tapaamisen tarkoitus ja selvitetään lapselle hänen oikeutensa ja lupa puhua perheen asioista. Lasta voidaan kuulla joko kotona, sosiaalitoimessa tai esimerkiksi päivähoitopaikassa. Lapselle on hyvä todeta, että hänen toivomuksensa ja mielipiteensä otetaan huomioon, mutta päätöksen asiasta tekevät aikuiset. (Taskinen 2001, 72-73; Karttunen 2010, 22.)

3 ERON MERKITYKSESTÄ

Tässä luvussa käyn ensiksi läpi vanhempien eroa tilastojen muodossa sekä Suomessa että ulkomailla. Tilastojen jälkeen kerron eron merkityksestä lasten ja vanhempien näkökulmasta ja lopuksi selvitän jaetun vanhemmuuden käsitettä.

3.1 Ero tilastojen muodossa

Vanhempien eroaminen on yleinen ilmiö tänä päivänä. Joka vuosi Suomessa eroaa noin 13 000-14 000 avioparia. Avioerojen määrä on tutkimusten mukaan vakiintunut 1990-luvun alun jälkeen melko korkealle tasolle eurooppalaisittain. Väestötieteilijöiden mukaan noin joka toinen avioliitto päättyy eroon jossain vaiheessa, jos sama kehitys jatkuu. Tämän lisäksi avioliittojen eronnaisuus on vieläkin korkeampi. (Castrén 2009a, 106.) Vanhempien eron kokee vuosittain noin 30 000 lasta. Tilastokeskuksen (SVT, 2014) mukaan Suomessa päättyi vuonna 2013 avioeroon 13 766 avioliittoa, mikä on enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Avioerojen määrä lisääntyi, kun se oli kahtena edellisenä vuonna vähentynyt. Suomi on maailman kärkimaita erojen määrässä, eikä ole tulevana vuosikymmeninä odotettavissa muutosta parempaan (Kiiänmaa 2008, 19-20).



Kuvio 1. Avioliitot ja avioerot Suomessa vuosina 1965-2013.

(Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset.)

Tutkimusten mukaan kaksi kolmasosaa avioeroista tapahtuu naisten hakemuksesta, myös muissa länsimaissa. Avioeron riskialttiita vuosia ovat neljäs ja viides avioliittovuosi ja avioeron todennäköisyys vähenee vasta 10 avioliittovuoden jälkeen. Lapsettomat avioliitot päätyvät avioeroon useammin kuin muut. Ja jos perheessä on kaksi tai kolme lasta, niin avioero on harvinaisempi. Avioeron todennäköisyys lisääntyy aina siihen asti, kunnes nuorin lapsi on 16-20-vuotias ja sen jälkeen laskee. (Määttä 2002, 13.) Määttä (2002, 63) jatkaa, että avioeron todennäköisyys kasvaa myös jos avioliitto solmitaan nuorena tai jos siihen on päädytty suunnittelemattoman raskauden vuoksi. Tai jos on kyseessä uusavioliitto tai sosioekonominen asema on heikko. Omien vanhempien avioero on myös riski omalle erolle. Kontulan (2013, 41) mukaan nykyään eroamisen tiellä on vähemmän taloudellisia ja ulkoisia esteitä kuin ennen. Vanhempien eroamista eivät estä moraaliset tai uskonnolliset arvot, eivät juridiset eikä myöskään sosiaalinen ympäristö sitä enää paljoa paheksu. Länsimaiden avioerojen lisääntyminen on näkynyt yksinhuoltaja- ja uusperheiden määrän kasvuna. Perheen hajoaminen vaikuttaa lapsen suhteisiin niin vanhempiin kuin sisaruksiin ja lähipiiriin. Lähivanhemman rooli jää tavallisesti äidille ja etävanhemman rooli isälle, joka tapaa tavallisesti lastaan muutaman kerran kuukaudessa viikonloppuisin. (Silvén 2010, 14.)

Avio- ja avoerot ovat yhteinen piirre Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Yhä useampi lapsi syntyy ja elää jossain muussa kuin perinteisessä ydinperheessä, joka viides lapsiperhe on virallisesti yksinhuoltajaperhe. Suomessa uusperheitä on runsas yhdeksän prosenttia, Ruotsissa 15 prosenttia ja Norjassa noin kahdeksan prosenttia lapsista asuu perheessä, jossa on äiti- tai isäpuoli. Lasten vuoroasuminen on yleistynyt Ruotsissa nopeasti, lähes 30 % lapsista asui vuoroviikoin isän ja äidin kotona. Myös Norjassa lasten vuoroasuminen on kymmenen viime vuoden aikana lisääntynyt. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 37, 40.) Tilastokeskuksen (SVT, 2014) mukaan Suomessa oli vuonna 2013 yksinhuoltajaperheitä noin 20 % lapsiperheistä, joista äiti lapsineen muodostivat noin 18 % ja isä ja lapset alle kolme prosenttia.

Myös monissa muissa maissa, muun muassa Virossa, Saksassa ja Ranskassa avioerot ovat yleistyneet vuosikymmenien aikana. Voidaan jopa sanoa, että noin puolet avioliitoista päättyy eroon jossain vaiheessa. Virossa aviopareista noin yksi prosentti päättyy eroon ensimmäisen avioliittovuoden aikana ja ennen kuin neljäs avioliittovuosi on loppuillaan, niin eroon on päättynyt noin 10 % aviopareista. Vuonna 2010 Saksassa noin 145 000 lasta koki vanhempiensa avioeron. (Kraav & Rootalu & Läänesaar & Kasearu 2012, 70; Kindler & Sandner 2012, 16; Jovelin 2012, 34.) Ruotsissa asuvista yksinhuoltaja- ja uusperheiden lapsista noin 13 prosenttia ei ole lainkaan

yhteydessä muualla asuvaan vanhempaan. Lisäksi 36 % lapsista pitää yhteyttä toiseen vanhempaan vähäisesti. Myös Norjassa tilanne on Ruotsin kaltainen. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 41.) Euroopan ulkopuolella muun muassa Yhdysvalloissa avioliittojen kesto oli noin 11 vuotta ja Kanadassa noin 14 vuotta. Yhdysvalloissa avioerot ovat lisääntyneet 1990-luvulle asti ja sen jälkeen tilanne on tasaantunut. Toisaalta avioerojen kasvun väheneminen on osittain myös avioliittojen yleistymisen syytä. (Connidis 2010, 118.)

3.2 Huoltosopimustilastot Suomessa

Valtaosa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevista sopimuksista laaditaan kuntien sosiaalitoimissa. Pieni osa näistä asioista päätty ratkaistaviksi tuomioistuimiin. Lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevia varsinaisasioita käsitellään maamme käräjäoikeuksissa vuosittain noin 2 000 kappaletta. Varsinaisasioina käsiteltyjen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien asioiden määrä kuluvalle vuosikymmenellä on jatkuvasti lisääntynyt. Vuosittain käräjäoikeuksissa käsitellään noin 3 600 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa - joko niin sanottuna varsinaisiasiana tai avioeron yhteydessä liitännäisasiana. (Valkama & Lasola, 2006, 22-23.)

Lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta vahvistettiin 45 139 sopimusta kuntien sosiaalitoimessa vuonna 2012. Näissä on sovittu lapsen huollosta 33 581 kertaa, tapaamisesta 20 486 ja asumisesta 17 983 kertaa. Yhteishuollosta sovittiin 93 prosentissa, 6 prosentissa yksinhuollosta äidille ja vajaassa yhdessä prosentissa yksinhuollosta isälle. Vanhempien yhteishuoltosopimukset ovat yleistyneet tasaisesti 1980-luvulta lähtien. Lasten elatusapusopimuksia kuntien sosiaalitoimet vahvistivat vuonna 2012 kaikkiaan 46 457 kappaletta. Lasten asumissopimuksista 82 prosenttia tehdään äidin luona asumisesta. Lapsen asuminen vuoroviikoin vanhempien luona sovittiin 2 392 lapselle. Käräjäoikeuden pyytämiä sosiaaliviranomaisten tekemiä lausuntoja eli olosuhdeselvityksiä tehtiin vuonna 2012 vajaa 1 100 kappaletta. Selvitysten määrä on pienempi kuin edellisellä vuonna. (Forss & Säkkinen 2013, 1-3.) Lasten vuoroasuminen on alkanut Suomessa yleistyä (noin 5-6 % lapsista), vaikkakin sitä käytetään edelleen suhteellisen vähän. Yksinhuoltaja- ja uusperheiden lapsista noin kolmasosa tapaa toista vanhempaansa vain muutaman kerran vuodessa tai harvemmin. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 40-41.)

Auvinen (2002, 117) toteaa, että Suomessa vajaa viisi prosenttia avioeroista muodostuu pitkällisiksi ja vaikeiksi riitajutuiksi, joissa kiistakapulana ovat lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Valkama ja Lasola (2008, 13) kertovat, että hovioikeudet ratkaisivat kaikkiaan 267 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa vuonna 2006. Näistä asioista yli puolet oli ensiratkaisuja eli lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta oli päätetty alioikeudessa ensimmäistä kertaa. Vajaa kolmasosa valituksista liittyi aiemman lapsen huoltoa koskevan sopimuksen tai päätöksen muuttamiseen. Valituksista pieni osa koski lapsen aiemman tapaamisoikeusratkaisun muuttamista. Hovioikeuksissa vuosittain käsitellyistä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevistä asioista vajaa puolet on niin sanottuja uusintariitoja eli tapauksia, joissa lapsen asioista on tehty sopimus tai päätös jo kertaalleen.

Valkama ja Lasola (2008, 15,19) kertovat tutkimuksessaan, että tuomioistuimissa käsitellyistä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevistä varsinaisasiosta noin 70 prosenttia on riitaisia. Käräjäoikeuksissa käsiteltiin vuonna 2006 kaikkiaan 2 010 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa varsinaisasiata, näistä riitaisina oli 1 400. Lisäksi noin 350 huoltoriitaa käsiteltiin avioeron yhteydessä liitännäisasiaina. Yleisissä alioikeuksissa käsiteltyjen huoltoriitojen kokonaismääräksi voidaan arvioida noin 1 800-2 000 tapusta vuodessa. Käräjäoikeuksissa käsitellyistä huoltoriidoista noin puolet päättyy siten, että vanhemmat tekevät asiassa sovinnon. Käräjäoikeuksissa vuonna 2013 käsiteltiin 3 195 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa, joista riitaisia oli 1 680. (SVT, 2014).

3.3 Ero avioliiton haasteena

Yleensä kuvitellaan, että parisuhde alkaa romanttisella rakkaudella, joka on aitoa ja todellista. Ja myös ajatellaan, että romanttiseen rakkauteen pohjautuva romanssi lopulta johtaa avioliittoon. Rakkauden ensi huuman jälkeen alkaa arki ja erilaiset vastoinkäymiset. Se on suuri pettymys, kun on ajateltu huuman kestävän parisuhteessa elämän loppuun asti. Avioparin rakkaus hiipuu, se ei tunnu enää aidolta, vaan kuvitellulta rakkaudelta. Avioliitto siis solmitaan rakkauden vuoksi ja se luonnollisesti myös päätetään, jos rakkautta ei enää ole. (Jallinoja 2000, 21, 157-158.) Parisuhteeseen liitetään lähes aina onnellisuus ja perheeseen liitetään yhä vahvasti odotus siitä, että perhe on pysyvä, jatkuva ja ainutkertainen (Kiiänmaa 2008, 12; Castrén 2009, 9). Yhteiskuntamme keskeinen ihanne on elinikäinen avioliitto (Kontula 2013, 37). Wallersteinin ym. (2007, 301) mukaan tämän päivän avioerokulttuuri on tuonut aikuisille uuden vapauden tunteen. Nuoruuden

erehdykset eivät sidokaan elinikäisiin, kurjiin avioliittoihin. Ihmiset vaativat ja odottavat avioliitolta enemmän kuin menneet sukupolvet. Naisten uusi vapaa identiteetti on osa avioerokulttuuria. Kaksi kolmasosaa eroista tapahtuu naisten aloitteesta, vaikka he joutuvat kantamaan raskaimman kasvatuksellisen ja taloudellisen vastuun eron jälkeen. Paluuta traditionaaliseen avioliittoon ei enää ole.

Erolle on perinteisesti haettu syyllistä ja syytä. Kaksikymmentä vuotta sitten Suomen lainsäädäntö edellytti syyllisen löytämistä ja eroa puitiin oikeudessa riita-asiana. Eroa hakeva puoliso syytti toista esimerkiksi uskottomuudesta, väkivaltaisuudesta tai alkoholismista. Eron syyllisyys usein koskettaa kolmea sukupolvea. Vanhempien on vaikea kestää omien lastensa eroja, koska he kokevat olevansa niihin osasyllisiä. Eroava pariskunta voi syytellä toinen toistaan sekä sitoa lapsensa ottamaan kantaa syyllisyyskysymyksiin. (Kiiänmaa 2008, 34, 36.) Jallinojan (2000, 184) mukaan avioero voi olla toisille katastrofi ja toisille loppu, joka johdattelee uuteen onneen välittömästi. Ihmiset eroavat, vaikka ovat valinneet ”sen oikean” ja rakastaneet kumppania ja vielä yrittäneet kaikin tavoin korjata suhdetta, kun ovat kohdanneet vastoinkäymisiä. On vaikeaa olla niin hyvä kumppani toiselle, kuin pitäisi olla. Avioliitot eivät pysy kasassa ilman perinteitä ja normeja, sitä on vaikea tänä päivänä ihmisten hyväksyä. Pitää muistaa, että eivät ennenkään avioliitot olleet niin onnellisia, mutta ne kestivät siitä huolimatta. Avioliitot jatkuivat, koska niiden oli pakko jatkua. Ongelmat kuuluvat parisuhteeseen ja elämään (Kiiänmaa 2008, 28).

Kontulan tutkimuksen (2013, 12) mukaan eronneiden ristiriitojen aiheita ovat olleet muun muassa erilaiset elämäntyyli ja arvot, vapaa-ajan käyttö, tunteiden ja läheisyyden ilmaisu sekä puolisoiden väliset keskustelut. Kommunikaatiovaikeudet oli erityisen tärkeä tekijä eroon johtavassa prosessissa sekä toisen kunnioituksen ja arvostuksen puute. Ristiriitoja aiheuttivat myös lasten kasvattaminen, kotitöiden jakaminen sekä tunteiden ja läheisyyden ilmaisu ja seksi. Suurin eroriski ristiriidoista aiheutuu silloin, kun niistä ei pystytä sopimaan. Erilaisten ongelmien kasautuminen oli syynä eroon, eikä yksittäinen parisuhdeongelma. Myös uskottomuus oli yksi yksittäinen eron syy. Suurin osa eronneista tunsi selvinneensä erosta hyvin ja joka toinen jopa erittäin hyvin. Onnellisuus oli myös lisääntynyt eron myötä. Kiiänmaan (2008, 20, 30) mukaan yhteiskunnassamme on tekijöitä, jotka aiheuttavat stressiä parisuhteelle, erityisesti se, että perheet eivät saa riittävästi tukea, etenkin lasten ollessa pieniä. Hänen mielestä työelämä on yksi parisuhteeseen vaikuttavista tekijöistä ja toinen on väärinkäsitys parisuhteen olemuksesta. Yhteiskunnallisten muutosten vaikutus parisuhteiden kestävyys jatkuu negatiivisena.

1960-luvulta 1990-luvulle yleinen asenneilmasto muuttui avioeroille suotuisammaksi (Kontula 2013, 52). Avioerojen yleistymisen myötä, niihin on alettu suhtautua hyväksyvämmiin kuin aiemmin (Määttä 2002, 35). Kontula (2013, 53) jatkaa, että kummankin vanhemman työssäkäynti ja taloudellisen hyvinvoinnin lisääntyminen tekevät avioerosta taloudellisesti mahdollista. Avioero ei ole enää sosiaalisesti niin leimaavaa kuin se on aikaisemmin ollut. Erosta voi selvitä ja siitä selviytymiseen auttavat ammattiauttajat, vertaistukiryhmät sekä hyvät ystävät. Naisten vahvuus erokriisin työstämisessä näyttää olevan heidän luontainen halu hakea tukea muilta ihmisiltä. (Kiianmaa 2008, 41, 43.)

Eeroon liittyvä haaste ei koske ainoastaan eroavia puolisoita. Se koskee myös heidän omaisiaan, sisaruksia ja vanhempia. (Castrén 2009b, 32.) Vanhempien ero on erittäin henkilökohtainen asia, mutta sillä on monia vaikutuksia myös ympäröivään yhteiskuntaan. Eroavat vanhemmat joutuvat järjestämään koko elämänsä uudelleen ja erolla on muun muassa taloudellisia, juridisia ja sosiaalisia vaikutuksia. Erojen korkea määrä tekee niistä monia tahoja koskettavan yhteiskunnallisen kysymyksen. Erotilanteessa vanhemmat joutuvat ratkaisemaan monia oman ja lapsensa tulevaisuuden kannalta merkittäviä kysymyksiä. (Oikeusministeriö 2012.)

3.3.1 Eron merkitys lapselle

Vanhempien erosta seuraa suuria muutoksia ja se on oma psyykkinen prosessi lapselle. Suurin osa lapsista kuitenkin selviytyy vanhempiensa erosta hyvin, mutta osa lapsista ei. Lapsen sopeutumista eroon tukee parhaiten, jos vanhemmat toimivat eron jälkeen sovussa ja yhteistyössä päättävät lapsen tulevaisuuden kannalta suurista asioista kuten kenen kanssa lapsi asuu ja miten pitää yhteyttä toiseen vanhempaan. Lasten mukaan vanhempien pitäisi erotilanteessa miettiä sitä, kuinka he kohtelevat toisiaan ja erityisesti sitä, kuinka heidän pitäisi kohdella lapsiaan. Erosta selviytymistä tukevat vanhempien suhteet toisiinsa ja lapsiin. Vanhemmat voivat vaurioittaa lastensa elämää sillä, kun he eivät osaa hoitaa eroaan asianmukaisesti. Monin tutkimuksin on todettu, että vanhempien riitelyn jatkuminen eron jälkeenkin aiheuttaa suuren riskin lapsen hyvinvoinnille. (Smart 2006; Karttunen 2010, 80, 100.)

Monissa tutkimuksissa (esim. Sinkkonen 2005, 128, 134; Wallerstein ym. 2007, 278-279) on todettu, että vanhempien riidat ovat lapsille pahaksi. Riidat ovat pelottavia ja murentavat lapsen ja vanhempien suhdetta. Taistelevat vanhemmat eivät huomaa lapsen tarpeita ja lapsi tuntee itsensä suojattomaksi ja hylätyksi. Toisaalta tutkimusten mukaan vaikka vanhemmat osaavat

kommunikoida sivistyneesti keskenään, he eivät silti tiedä lapsensa tarpeista ja tunteista. Avioerolapset kohtaavat aikuisena ihmissuhteissa samoja vaikeuksia, olipa heidän vanhempien ero riitaisa tai ei. Lasten ei pidä joutua vanhempien riitelyn välikappaleiksi, vaan aikuisten tehtävänä on tehdä heitä koskevat ratkaisut. Vanhempien on hyvä rehellisesti kertoa lapsille tulevasta erosta ja siihen liittyvistä asioista ja muutoksista. Näin lasten turvattomuus vähenee. On lapsen etu, jos lapsi eron jälkeen saa lähivanhemmalta konkreettisen ja psyykkisen luvan pitää yllä läheistä suhdetta toiseenkin vanhempaan. Lasten selviytymiseen erosta auttaa hyvä ja luotettava suhde vanhempiin. Vanhempien riitainen liitto, raskas ero ja siihen liittyvät oikeustaistelut ovat yhteydessä lasten vaikeaan kriisiin ja joskus myös pitkäkestoisiin ongelmiin. Jos vanhemmat pystyvät sopimaan lasten asioista yhteisesti ja ratkaisemaan kiistaongelmat vetämättä lapsia niihin mukaan, voivat lasten negatiiviset reaktiot olla lieviä ja mennä nopeasti ohi.

Aikuisten ei pidä vetää lapsiaan mukaan ristiriitoihin. Eron jälkeinen elämä voi olla lapselle pelottavaa, ahdistavaa ja aiheuttaa turvattuutta. Erossa lapset voivat tuntea surua ja vihaa sekä joutuvat usein luopumaan kodistaan, ystävistään sekä toisesta vanhemmasta, jota tavataan mahdollisuuksien mukaan. Eroavat vanhemmat ovat erityisen huolissaan lapsistaan, mutta eivät oman erokriisinsä vuoksi pysty näkemään lastensa tarpeita hyvin. Eron kuuluva syyllisyys voi aiheuttaa vanhemmissa sen, etteivät he pysty keskustelemaan erosta lasten kanssa. Tämä vähentää lasten turvallisuuden tunnetta. Eron vaikutus voi kestää vuosikymmeniä lasten elämässä. Hyvässä erossa lasten ja vanhempien suhde säilyy ja kehittyy. Erosta ei tule heille vaiettu osa elämää, vaan asia, josta voi keskustella avoimesti. Vanhempien tehtävä on ottaa vastuu erossa ja auttaa lapset sen kriisin yli. (Kiiänmaa 2008, 92-97; Hughes 2011, 21.)

Linnavuoren (2007, 155) tutkimuksen mukaan vanhempien eron kokeneiden lasten ensisijainen toive on, että vanhemmat voisivat jälleen asua yhdessä ja jos se ei ole mahdollista, niin vuoroasuminen vanhempien luona on hyvä vaihtoehto. Lapset pitivät vuoroasumista itsestään selvänä vaihtoehtona eron jälkeen. He kokivat, ettei vuoroasuminen vaikuta harrastuksiin tai koulunkäyntiin ja kaverisuhteetkin säilyivät. Toisaalta jos kotien välimatka oli pitkä, se vaikeutti kavereiden tapaamista. Wallerstein ym. (2007, 226) tutkimuksessa haastateltava lapsi kertoi, että jos hän saisi päättää, niin laittaisi äidin ja isän asumaan lähekkäin ja mielellään samaan taloon. Näin hän ei väsyisi kulkemisesta kahden kodin välillä, eivätkä kaikki tavarat olisi aina väärässä kodissa.

Jopa pienten lasten kanssa vuoroasuminen voi onnistua, jos lapsella on ollut läheinen suhde kummankin vanhemman kanssa. Toimiessaan hyvin lapsen vuoroasuminen on hyvä ratkaisu. Luonteva ja joustava yhteistyö kahden kodin välillä saa vuoroasumisen toimimaan. Vanhempien ja

lapsen kannalta olisi hyvä, jos he eivät joudu asumaan toisistaan kovin kaukana. Lapsen edun vastaista on se, jos vanhempi tarkoituksella muuttaa kauaksi toisesta. Kaukana asuvan vanhemman ja lapsen suhdetta pidetään yllä, mutta siinä myös täytyy ottaa huomioon lapsen voimavarat, jos lapsi joutuu matkustamaan tätä varten paljon. (Kiianmaa 2008, 117, 119; Silvén & Kouvo 2008, 112.) Smartin (2004) tutkimus osoitti, että lasten tyytyväisyyteen vuorokotiasumiseen vaikutti kolme asiaa: oliko vuorokotiasumisjärjestely vanhempien vai lasten toive, oliko järjestely riittävän joustava sekä tuntuivatko molempien vanhempien asunnot aidosti kodilta. Jos lapsi asuu vuoroviikoin vanhempien kotona, niin vanhempien täytyy kunnioittaa toisiaan sekä olla joustavia. Tällainen lasten kokemuksen tutkimustieto voi olla pohjana yleiselle päätöksenteolle ja erilaisten näkökohtien esiintuomiselle. Toisaalta pitää muistaa, että jokainen lapsi on yksilö ja perheiden tilanteet voivat olla erilaisia.

Erossa erityisesti pienen lapsen ja vanhemman suhde häiriintyy melkoisesti. Keskeisten ihmissuhteiden katkeaminen voi aiheuttaa lapselle ahdistusta. Kun toinen vanhemmista, yleensä isä, ei enää ole läsnä lapsen elämässä riittävästi, niin suhde ei pysy enää läheisenä eikä kehity turvallisesti. Lasten tiedetään voivan varhain kiintyä useampiin hoitajiin, esimerkiksi isäänsä siinä missä äitiinsäkin. Jo viikon tauko toisesta vanhemmasta on lapselle liian pitkä ja voi aiheuttaa lapselle hylätyksi tulemisen tunteen. Siksi lapsen ja muuttavan vanhemman suhde vaatii erityistä huomioimista kehittyäkseen. Lyhyitä tapaamisia pitää olla usein. Lapsilla, jotka ovat kokeneet vanhempien eron, on todettu olevan muita enemmän tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia. Poikien ahdinko näkyy aggressiivisuutena ja käytösongelmina ja tytöt oireilevat masentumalla ja ahdistumalla. Vanhempien ero saattaa olla erityisen haitallista alle kouluikäisille pojille, koska ero usein merkitsee isän ja pojan välisen kontaktin merkittävää vähenemistä. Tämän ikäiset pojat juuri tarvitsevat isäänsä paljon. (Sinkkonen 2005, 126-127; Kiianmaa 2008, 101-102; Silvén & Kouvo 2008, 105; Rusanen 2011, 27.) Nuorten poikien käyttäytymisongelmien on havaittu liittyvän isän poissaoloon lapsen elämästä, joko isät ovat olleet kokonaan poissa tai kontakti lapseen ollut jollain tavoin vääristynyt. Isän suuresta positiivisesta sosiaalisesta merkityksestä antavat viitteitä tulokset, jossa yksinhuoltajien pojilla, joilla kontakti biologiseen isään säilyi, oli vähemmän käyttäytymisen ongelmia. (Rusanen 2011, 204.) Wallersteinin ym. (2007, 304) tutkimuksen mukaan avioeroisilla oli harvoin läheisiä suhteita lapsiin, etenkin poikiinsa.

Tutkimusten mukaan lapsilla on vähemmän häiriökäyttäytymistä, jos perheessä on isähahmo. Isän läsnäolo ja myönteinen sitoutuminen lasten elämässä vähensivät tyttöjen tunne-elämän ongelmia ja poikien käytösongelmia. Se myös vaikutti positiivisesti lasten kognitiiviseen kehitykseen.

(Sinkkonen 2008, 68.) Vanhemmuus voi riitaisissa eroissa irrota kokonaan lasten tarpeista ja oikeudesta molempiin vanhempiin. Vanhemmuuden muuttuessa kiusanteon ja koston projektiksi, se ei enää tue ja suojaa lasta. Lasten kasvaessa ja ajan kuluessa se voi jopa kääntyä itseään vastaan. (Kääriäinen 2008, 79.)

Joidenkin tutkimusten mukaan avioerolapset kärsivät eniten aikuisina. Eron vaikutukset tuntuvat eniten, kun on aika etsiä kestävästä rakkautta ja seksuaalista läheisyyttä. Avioerolapsilta puuttuu sisäinen mielikuva naisen ja miehen pysyvistä rakkaussuhteesta, jolloin etsijä löytää vain sydänsuruja ja luopuu sitten toivosta. Tutkimusten nuoret valittivat, ettei heillä ollut valmiuksia aikuisiin ihmissuhteisiin, eikä heillä ollut mallia hyvästä liitosta, joka antaisi heille toivoa oman onnen etsimiseen. Kaikilla eronneiden lapsilla oli omassa avioliitossa vaikeuksia selvittää parisuhteen tavallisia ristiriitoja. Heitä kalvoi epäily suhteen kestävydestä hyvässäkin avioliitossa ja vaikka kaikki oli hyvin, niin äkillisen menetyksen pelko häilyi mielessä. Toisaalta erolapset oppivat realistisen suhtautumisen parisuhteeseen ja ovat tavallista harkitsevimpia, mitä pidetään hyvänä asiana. (Wallerstein ym. 2007, 303-304; Kiiänmaa 2008, 143.) Ulla Mustonen ym. (2013) ovat tehneet pitkittäistä seurantatutkimusta 16-vuotiaista tamperelaisnuorista. Tutkimustuloksissa on selvinnyt muun muassa kuinka lapsuudessa koettu vanhempien avioero voi lisätä psyykkisiä ongelmia ja vaikuttaa nuoren koulutus- ja ammattiuraan ja terveystottumuksiin sekä kuinka hyvät suhteet vanhempiin suojaavat lasta.

Lapsen erosta selviämiseen tukevat isovanhemmat ja muu suku, päivähoiton ja koulun aikuiset sekä omat kaverit (Sinkkonen 2005, 127; Wallerstein ym. 2007, 303). Myönteiset ja lämpimät läheissuhteet perheessä näyttää olevan jopa määräävämpi tekijä lapsen kehityksen kulussa kuin perheen kokoonpano eli se, onko lapsella kaksi vai yksi vanhempaa (Silvén & Kouvo 2008, 114). Tutkimusten mukaan pysyvien läheisten perhesuhteiden on osoitettu edistävän lapsen menestymistä kodin ulkopuolisissa aikuis- ja kaverisuhteissa sekä koulu- ja työelämässä. (Silvén 2010, 13-14.) Ero merkitsee lapselle surua, mutta antaa samalla oppia käymään läpi menetyksiä ja selviytymään niistä. Hyvä ero antaa lapselle voimaa selvitä elämästä ikävien menetysten jälkeen, mutta lapsi tarvitsee apua surutyöhönsä. (Kiiänmaa 2008, 144.) On vanhempien velvollisuus järjestää lapselle mahdollisuus tavata ja viettää aikaa muualla asuvan vanhemman kanssa. Perheenjäsenten tottuessa eron tuomiin muutoksiin, alkavat lapsen tapaamisetkin sujua hyvin. Ensimmäiset tapaamiset voivat aiheuttaa lapsessa levottomuutta ja kiukuttelua, mikä on lapselle tavallista. Lapsi joutuu pitkään käymään läpi eron tunteita ja reagoi eron aiheuttamiin muutoksiin. Siksi viikonlopputapaaminen vanhemman luona nostaa esiin eron tunteita. (Hokkanen 2005, 146; Kiiänmaa 2008, 121, 123.)

Nämä tutkimukset antavat erilaisia näkemyksiä siitä, miten ero vaikuttaa lapsiin, olivatpa he pieniä tai jo aikuisia. Vanhempien ero aiheuttaa lapsille ahdistusta ja surua. Tutkimusten mukaan voi todeta, että eroamisen tavalla on suuri vaikutus lapsen selviämiseen erosta. Erosta selviytymiseen auttaa vanhempien hyvä suhde ja läsnäolo. Toisaalta lapselle ero voi olla helpotus, jos on joutunut elämään vanhempien jatkuvien ristiriitojen välissä.

3.3.2 Eron merkitys vanhemmalle

Onnettomasta liitosta on useita ulospääsyeiteitä, mutta toisaalta pelkkä kumppanista eroon pääseminen ei elämää tee onnelliseksi. Vaan sen tekee vain oma kasvu ja muuttuminen. Ero on vanhemmalle hyvin tuskainen kokemus ja siinä joutuu kokemaan voimakkaita tunteita, kuten surua, vihaa ja pelkoa. Erosta ei selviä yksin, vaan siitä selviämiseen tarvitsee tukea. Usein eronneet vanhemmat joutuvat työstämään eroa hyvin pitkään, ehkä useita vuosia. Eronnut ihminen voi jättää menneisyyden vain suremalla. Eron jälkeiset kuukaudet ovat tuskallisia ja vaikeita. Monet eronneet ovat kokeneet, että kolme ensimmäistä kuukautta ovat pahimpia. Ajalla on suuri merkitys sopeutumisessa eroon. Normaalisti kestää muutaman vuoden, että ihminen sopeutuu eroon, mutta toiset saattavat jäädä jollain tavoin erokriisin vangiksi eivätkä selviydy siitä. Erosta selviytyminen tarkoittaa sitä, että elämä on taas tasapainossa eikä menetyksen aiheuttama kriisi enää vie voimavaroja. (Kiianmaa 2008, 17-18, 60-71.)

Parisuhteen päättyminen voi hävittää vanhemmuutta, mutta toisaalta se voi myös herättää vanhemmat uudelleen vanhemmuuteen. Tietoisuus omasta vanhemmuudesta saattaa herätä eloon vasta eron myötä. Myös lapset tulevat eri tavoin näkyväksi vanhemmuuden vastuun myötä. Ja suhteet sukulaisiin ja ystäviin luodaan uudelleen. Eron jälkeisen vanhemmuuden ihanne on se, että vanhemmat pystyvät keskustelemaan vanhemmuuteen liittyvistä asioista keskenään sekä tekemään päätöksiä yhdessä. Vanhemmat, jotka pystyvät tekemään yhteistyötä vanhemmuuteen liittyvien asioiden suhteen, tarjoavat malleja siitä, kuinka ihmissuhteita rakennetaan uudelleen ja konflikteja ratkaistaan. Äitien luottamusta isään vahvistaa se, kuinka aktiivisesti isä on läsnä lasten elämässä ja pitää lupauksensa lapsille. Toisaalta vanhempien välien kiristyminen johtuu usein siitä, ettei isä tavannut lapsia ja näin pahoitti heidän mielensä. (Hokkanen 2005, 47, 92; Kääriäinen 2008, 112.)

Perheen hajoaminen rikkoo läheisyyden itsestäänselvyiden ja synnyttää etäisyyttä lapsen ja isän suhteisiin (Castrén 2009b, 122). Kun isän ja lapsen välinen suhde on uhattu tai katkennut, isät kokevat ahdistavia tunnetiloja. Eronneet miehet kokevat, että heidän asema lapsen vanhempana on

uhattu, koska he ovat miehinä toissijaisessa asemassa suhteessa naisen asemaan. (Jämsä 2010, 117.) Hokkasen (2005, 146) tutkimuksessa vähän lapsia tapaavat isät kokivat, että juuri tapaamisen ajan vähyys määritteli isyyden kokemusta sekä isän ja lapsen välistä suhdetta. Menetettyä aikaa yritettiin käyttää mahdollisimman laadukkaasti. Lapsen ja isän tapaaminen oli usein toiminnallista tekemistä yhdessä.

Eron jälkeen sekä lähivanhemmat että etävanhemmat kokevat surua ja yksinäisyyden tunteita, kun lapset ovat toisen vanhemman luona, joka viikonlopputapaamisella tai asuessa siellä. Aika auttaa myös näiden tunteiden hallinnassa. Toisaalta vanhemmat saivat vapautta, lepoa ja omaa aikaa lasten ollessa toisen vanhemman luona. (Hokkanen 2005, 132-134.) Yhteisen vanhemmuuden toteuttaminen onnistuu parhaiten, kun vanhemmat asuvat lähekkäin (Kääriäinen 2008, 87).

Wallerstein ym (2007, 228-231) pohtii tutkimuksessaan onko vanhempien yhteishuoltajuus lapsen parhaaksi ja onko lapsilla hyvä olla, kun on kaksi kotia. Yhdysvalloissa vanhempien yhteishuoltajuutta alettiin suosia 1980-luvun alussa, ennen sitä se oli harvinaista. Yhteishuoltajuuden lähtökohtana ovat vanhempien yhtäläiset oikeudet saada olla lapsen kanssa. Yhteishuoltajuus voi toimia huonosti tai hyvin, sama koskee myös yksinhuoltoa. Ratkaisevaa on lapsen ja vanhemman suhteen laatu, vanhempien mielenterveys, riitelevätkö vanhemmat vai pystyvätkö he yhteistyöhön. Siihen vaikuttaa myös lapsen temperamentti, ikä ja sopeutumiskyky. Tärkeintä on, että vanhemmat pitävät kiinni samoista arkirutiineista kummankin kotona. Yhteishuoltajuus edellyttää, että sama järjestys vallitsee ja lapsen tarpeet ovat etusijalla sekä, että isompien lasten mielipiteitä kysytään asioihin ja otetaan ne myös huomioon.

Tutkimusten mukaan eron kohdatessa naiset hakevat tukea sen käsittelyyn ystäviltä ja perheeltä, miehet taas usein hakevat tukea uudesta parisuhteesta (Connidis 2010, 134). Hyvin hoidettu ero tuo mukanaan inhimillistä oppia ja kasvua menetysten työstämiseen. On tärkeää, että eroa suunnittelevat vanhemmat pääsevät puhumaan asioistaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Vanhemmat voivat hakea ammattiapua kirkon perheasiain neuvottelukeskuksesta tai oman kunnan perheneuvolasta. (Kiiänmaa 2008, 95.)

Amerikkalainen psykologian professori Richard A. Warshak (2012) on tutkinut vieraannuttamis-ilmiötä. Warshakin oppi-isänä on toiminut Richard Gardner, joka vuonna 1985 esitteli käsitteen PAS (Parental Alienation Syndrome). Se tarkoittaa eroperheissä lapsen vieraannuttamista joko tahallisesti tai tahattomasti toisesta vanhemmasta. Vieraannuttamisoireyhtymä on usean eri oireen muodostama kokonaisuus, jonka tunnistamiseksi täytyy olla vähintään kolme seuraavanlaisista

oireista: panettelukampanja etävanhempaa vastaan, ambivalenssin puute lapsessa, lapsen antama vieraannuttavan vanhemman käsityksiä heijastava tuki, vähäpätöiset ja heikot perustelut torjunnalle, itsenäinen ajattelija-ilmio, syyllisyyden puuttuminen etävanhempaan kohdistetun julmuuden johdosta, vihamielisyyden leviäminen torjutun vanhemman sukulaisiin ja lainattujen mielikuvien olemassaolo. Omassa tutkimuksessaan Warshak ei ole halunnut käyttää PAS diagnoosia, vaan on korvannut vieraannuttamisen sanalla ”eromyrkky”. PAS on useissa maissa muun muassa Yhdysvalloissa, Kanadassa, Australiassa ja Saksassa hyväksytty ja käytetty psykiatrinen diagnoosi, jolla kuvataan vaikeaan huoltoriitaan ajautuneen vanhemman psyykkistä häiriintyneisyyttä. Suomessa PAS diagnoosi on vasta ehdolla ja valmistelussa.

Nämä tutkimukset osoittavat, että ero ei ole helppo päätös kummallekaan vanhemmalle. Ero aiheuttaa vanhemmille surua ja joskus myös vihaa. Vanhemmat tuntevat huolta erityisesti lasten tilanteesta eron jälkeisessä elämässä. Etävanhemmat surevat, kun lapsi ei ole enää läsnä heidän jokapäiväisessä elämässä. Vanhempien keskinäinen hyvä suhde ja luottamus helpottavat yhtenäistä päätöksentekoa lapsen asioissa. Äärimmäinen vanhempien välinen ristiriitatilanne voi johtaa toisen vanhemman vieraannuttamiseen lapsesta. Suomessa vieraannuttamis-käsite on ollut paljon esillä mediassa ja sitä on käsitelty myös eduskunnassa.

3.4 Jaettu vanhemmuus

Vuonna 1983 säädetty lapsen huoltolaki merkitsi muutosta siihen, että malli, missä erossa poismuuttaneen vanhemman ja lapsen yhteys katkesi ja tilalle astui uusi äiti tai isä, sai tehdä tilaa yhteishuollon ihanteelle, joka korosti vanhemmuuden jatkumista eron jälkeen (Castrén, 2009a, 110).

Jaettu vanhemmuus on lapsen hoivatyötä, joka jaetaan äidin ja isän kesken. Se on vastuun jakamista niin, että kumpikin vanhemmista osallistuu yhtä hyvin huolenpidon ja hoivan sekä ulkoisten edellytysten turvaamiseen. Käytännössä jaetun vanhemmuuden toteuttaminen edellyttää molemmilta vanhemmilta muun muassa sitoutumista parisuhteeseen, vanhemmuuteen, kotitöiden ja lasten hoidon jakamista sekä tasapainoa perhe-elämän ja työn välille niin, että on aikaa perheelle. Jaetun vanhemmuuden voidaan antavan lapselle malli toimivasta vanhempien yhteistyöstä sekä ehkäisevän toisen vanhemman ylikuormittumista. Psykologinen vanhemmuus syntyy läsnäolosta ja läheisyydestä, joka on sekä äideille että isille mahdollista. Jaettu vanhemmuus on isän osallistumista, jota nykyään pidetään isyyden ihanteena. (Huttunen 2001, 174-175; Aalto 2004,84;

Sevón & Huttunen 2004, 165; Kiianmaa 2008, 75.) Vuori (2004, 48) puhuu jaetun hoivan mallista, jossa korostetaan lapsen mahdollisuutta kasvaa ja kehittyä läheisessä ja vahvassa suhteessa sekä isään että äitiin.

Jaetulla vanhemmuudella usein viitataan eron jälkeiseen vanhemmuuteen, jolloin yhteisistä lapsista huolehtiminen on jaettu vanhempien kesken tasapuolisesti. Vanhemmuuden jakaminen toteutuu eri kotitalouksissa elävien vanhempien välillä ja vanhemmuuden keskeiseksi kehikseksi muodostuu lapsen suhteen säilyttäminen molempiin vanhempiin. Nykyajan miehillä on usein aktiivisempi rooli lasten elämässä eron jälkeen, kuin esimerkiksi kymmenen vuotta sitten. Mies on eron jälkeen vastuullinen yhteishuoltaja ja vastuu pitää hänet kiinni elämässä sekä pakottaa ponnistelemaan selviytymisen puolesta. Eron jälkeinen vanhemmuus voidaan jakaa psykologiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen. Psykologiseen ja sosiaaliseen vanhemmuuteen kuuluu läheisyys ja arkinen huolenpito, joista tärkein on säännöllinen tapaaminen lapsen kanssa. Taloudellinen vanhemmuus tarkoittaa lapsen elatuksesta huolehtimista, josta vastaa molemmat vanhemmat yhdessä kykynsä mukaan. (Kiianmaa 2008, 75; Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38-39.) Hakovirta & Rantalaiho (2009, 41) jatkavat, että jaetun vanhemmuuden idea ei ole lapsen ajan jakaminen vanhempien kesken tasan, vaan se, että lapsen läheiset ihmissuhteet säilyvät vanhempien eroamisesta huolimatta. Tärkeää on myös, että lapsi saa kokea yhdessä tekemistä molempien vanhempien kanssa sekä saa molemmilta hyvää huolenpitoa.

Vanhempien eroamisen tavalla on suuri merkitys. Eron tapahtuessa yllättäen ja nopeasti, se usein vaikeuttaa yhteistä vanhemmuutta eron jälkeen. Jos taas vanhemmat pystyvät yhdessä sopimaan erostaan, voi vanhemmuuskin säilyä lapsen elämässä. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 75.)

Jaetun vanhemmuuden mallissa ydinperheen aikana syntyneet perhesuhteet vanhempiin, sukulaisiin ja ystäviin saattavat säilyä ehjinä myös jatkossa. Myös suhteet kavereihin päivähoitossa ja koulussa voivat jatkua mahdollisimman ennallaan. (Silvén & Kouvo 2008, 112.) He jatkavat, että jaettua vanhemmuutta pitää rakentaa asteittain. Jaettu vanhemmuus voi muodostaa lapselle läheissuhteiden verkoston. Vanhemmuuden jakamiselle ei ole este vanhempien huono kommunikointi tai eripuraisuus, mutta vanhempien vakavat psyykkiset sairaudet, sovittamattomat ristiriidat tai perheväkivalta on.

4 EROPALVELUT

Tässä luvussa kerron monimuotoisista eropalveluista, joita on kehitetty eronneille vanhemmille ja heidän lapsilleen sekä muille läheisille. Lisäksi kirjoitan lasten valvotuista ja tuetuista tapaamisista. Luvun loppuosassa kerron Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhetyöstä ja eroauttamisesta sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston eroperheiden perhetapaamistoiminnasta ja vapaaehtoistyöstä.

4.1 Eroauttaminen

Lastenhuoltolaki (361/1983) velvoittaa jokaisen kunnan järjestämään eroaville vanhemmille heidän niin halutessaan perheasioiden sovittelua, josta olen perusteellisemmin kirjoittanut luvussa kaksi. Eroauttamisen ammattilaisia ovat sosiaalityöntekijät, juristit sekä ihmissuhdetyön ammattilaiset (Makkonen 1991, 52). Oikeusaputoimiston juristit auttavat vanhempia riitaisissa eroasioissa ja terapeutit esimerkiksi kuntien perheneuvoloissa antavat keskustelutukea vanhemmille ja lapsille. Kuntien sosiaalityöntekijät/lastenvalvojat tekevät lapsen huoltoon liittyviä sopimuksia. Antikaisen ym. (2009, 218) mukaan sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on myös tukea ja auttaa eron kohdanneita vanhempia ja lapsia, ohjaamalla heitä sovitteluun, vertaisryhmiin ja eroseminaareihin.

Vuosien aikana eronneille vanhemmille ja heidän lapsilleen on kehitetty erilaisia eropalveluja. Useat järjestöt ovat esimerkiksi monien projektien avulla kehittäneet omaan toimintaansa sopivia eroauttamisen muotoja. Näitä ovat muun muassa eroryhmät, joita järjestetään erikseen vanhemmille ja lapsille sekä myös isovanhemmille. Nykyään Ensi- ja turvakotien liiton alainen Neuvokeskus on kehittänyt Eroneuvo ja Vanhemman neuvo -palvelut, joilla tuetaan eronneita vanhempia. Nämä eropalvelut perustuvat sekä ammattilaisten että vertaistukijoiden vetämiin ryhmiin. Kääriäisen (2009, 255) mukaan eroryhmät ovat suljettuja ja ammatillisesti ohjattuja vertaisryhmiä. Eroneuvo -ryhmiä vetää ammattilainen ja lisäksi mukana on tehtävään koulutettu vapaaehtoistyöntekijä. Vapaaehtoistyöntekijä on itsekin eronnut vanhempi, jonka tehtävänä on toimia vertaistukijana ryhmässä oleville ihmisille.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Lastensuojelun Keskusliitto tarjoavat eroaville perheille keskustelutukea ja opastusta. Kirkon perheasian neuvottelukeskus tarjoaa myös erovanhemmille keskusteluapua ja seurakunnissa järjestetään myös eroryhmiä. Monet järjestöt ja kirkko järjestävät

keskusteluapua myös puhelimitse sekä internetissä erokriisin keskellä oleville. Kunnat ja eri järjestöt järjestävät myös lasten valvottuja ja tuettuja tapaamisia, joista kerron seuraavaksi.

4.2 Lasten valvotut ja tuetut tapaamiset

Valvotut tapaamiset ovat instituutiona varsin tuore ilmiö, joka liittyy perhesuhteiden muutoksiin, kasvaneeseen riskitietoisuuteen sekä yhteiskunnan tehtäviin. Niiden muotoa säätelevät laki ja käytännöt, jotka raamittavat, miten erillään asuvat perheenjäsenet tapaavat toisiaan ammattilaisten välityksellä. (Forsberg & Pösö 2009, 146.) Jos vanhemman ja lapsen tapaamiset eivät toteudu tavalliseen tapaan etävanhemman kotona, niin tapaamiset voidaan järjestää valvottuina perustellusta syystä. Valvottuja tapaamisia lapsen ja vanhemman välillä harkitaan käytettäväksi silloin, jos lapsen ja vanhemman tapaamiseen liittyy lapsen kohdistuvaa uhkaa tai erityistä huolta. Syynä voi olla esimerkiksi vanhemman päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat tai väkivaltainen käytös. Valvottu tapaaminen voi olla myös silloin, jos taustalla on vanhempien välisiä ristiriitoja tai lapsi ei ole tavannut vanhempaa ollenkaan tai yhteydenpito on ollut vähäistä. Valvottuja tapaamisia voidaan toteuttaa vanhempien sopiessa niistä yhdessä tai oikeuden päätöksellä. Niitä voidaan järjestää lapsen kotona, sukulaisten luona ja kunnan tai järjestön/yhdistyksen tiloissa, joissa valvojana toimii työntekijä. Valvottujen tapaamisten järjestäminen on tällä hetkellä kunnille vapaaehtoista eli lakisääteistä velvoitetta ei siihen ole. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2014.)

Valvottujen tapaamisten järjestämisen mahdollisuudet riippuvat siitä, asuuko lapsi sellaisella paikkakunnalla, jossa valvontaa on saatavilla. Vanhemmat saattavat olla myös eriarvoisessa asemassa valvonnan aiheuttamien kustannusten korvaamisessa. Koska kunnilla ei ole velvollisuutta valvottuja tapaamisia järjestää, niin lapsen ja vanhemman tapaaminen voi kokonaan estyä, vaikka tapaaminen olisi sinänsä lapsen edun mukaista. Käytännössä tuomioistuimet ovat saattaneet velvoittaa kuntia hoitamaan tapaamisten valvontoja, vaikka se ei ole kuntien lakisääteistä toimintaa. (Antila & Kölhi 2006, 16.) Ensi- ja turvakotien liitto järjestää monissa kunnissa valvottuja ja tuettuja tapaamisia. (Ensi- ja turvakotien liitto 2014).

Entisaikaan ajateltiin, että lapsen kontakti esimerkiksi erillään asuvaan päihdeongelmaiseen vanhempaan ei ole hyväksi lapselle. Nykyisin muualla asuvan vanhemman ja lapsen suhde on noussut itseisarvoiseen asemaan ja sen ylläpitämistä laajasti suositaan. Lapsen ja vanhemman suhdetta on totuttu pitämään luonnollisena ja itsestään selvänä. Valvotut tapaamiset tuovat tähän

yhteyteen särön. Valvottuja tapaamisia valvoo vieras henkilö tapaamista varten järjestetyissä tiloissa. Valvottujen tapaamisten ideologisen taustavaikuttimena on lapsen oikeus pitää yllä suhdetta muualla asuvaan vanhempaan silloinkin, kun vanhemmuus on poikkeavaa ja äiti tai isä uhkaa jäädä lapselle vieraaksi. (Forsberg & Pösö 2009, 147-148.) Valvotuilla tapaamisilla pyritään tukemaan perheyhteisyyttä, vanhemman ja lapsen tunnesiteen muodostumista. Vanhemman halu ja toive ovat myös kiistanalaisissa tilanteissa lapsen haluja ja toiveita tärkeämpiä, vaikka lapsen etu toimintaa muodollisesti ohjaakin. Kiistanalaiseksi tapaaminen voi muodostua tilanteissa, joissa lapsi ei halua tavata vanhempansa. (Forsberg & Pösö 2009, 152.)

Kaivosojan (2004) mukaan tapaamisten puuttuminen kokonaan olisi vanhemman ja lapsen kokemusmaailmassa suurempi interventio, kuin tapaamiset, joita kontrolloidaan. Lapsi tarvitsee yhteyttä vanhempiinsa ja tämän yhteyden katkeaminen olisi menetys. Kaivosoja korostaa, että tämä lähtökohta on syytä kerrata, kun arvioidaan tapaamisia, joiden pelätään vaurioittavan lasta. (Emt.) Joskus onnellisuus liitetään myöhempään elämään ja silloin todetaan, että elämässä on ollut hyväksi se, että on oppinut tuntemaan vanhempansa. Pitkällä aikavälillä vaikeatkin vanhemmuussuhteet saattavat muuttua tasapainottaviksi asioiksi lapsen elämässä. Lapsen kehitykselle ja kasvulle pidetään tärkeänä sitä, että lapsi tuntee vanhempansa. Valvotut tapaamiset perustuvat sopimukseen, jotka merkitsevät määräyksiä sekä lapsille että vanhemmille. Valvotut tapaamiset korostavat vanhemman ja lapsen suhdetta ja pitävät sen vaalimista tärkeänä, melkein pyhänä. Sitä on ylläpidettävä, vaikka siihen liittyy riskejä ja tapaamisten turvaksi tarvitaan ulkopuolisia valvojia. Yksityisen kodin korvaa julkinen ”valvottujen tapaamisten tila”. Perheyhteisyyttä voidaan ylläpitää valvottujen tapaamisten kautta, jos yksi osapuoli niin toivoo ja saa puolelleen asiantuntijoita, jotka tapaamisista päättävät. Vanhemman ja lapsen suhdetta perheyhteisyyden muotona pidetään suomalaisessa kulttuurissa niin pyhänä, että sen ylläpitoa ollaan valmiita monin keinoin tukemaan ja yhteiskunnallisten instituutioiden myötävaikutuksella. (Forsberg & Pösö, 2009, 158-161.)

Lasten valvottuja ja tuettuja tapaamisia voidaan pitää jo eroauttamisen vakiintuneena toimintana. Niiden rinnalle Mannerheimin Lastensuojeluliitto on tuomassa ei-valvottuja tapaamisia, jotka ovat erityisen kiinnostukseni kohteena tässä tutkielmassa.

4.3 Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhetyö

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on valtakunnallinen, vaikuttava ja avoin kansalaisten järjestö, joka toimii lapsiperheiden, lasten ja nuorten etujen ja oikeuksien hyväksi. Mannerheimin Lastensuojeluliitto edistää lasten ja nuorten kehitystä ja kasvua tasapainoisiksi ihmisiksi sekä edistää lapsiperheiden hyvinvointia tarjoamalla vertaistukea ja luomalla osallistumismahdollisuuksia perheiden eri elämäntilanteissa. Lapsen etua ajavana vaikuttajajärjestönä Mannerheimin Lastensuojeluliitto vahvistaa ja kehittää lapsuutta suojelevaa kasvatuskulttuuria. Mannerheimin lastensuojeluliitto tuo yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja keskusteluun ajanmukaista tietoa lapsiperheiden, lasten ja nuorten tarpeista ja asemasta. Tämä tieto muodostuu paikallisyhdistysten kautta syntyvästä arjen tuntemuksesta, lasten, nuorten ja vanhempien kuulemisesta sekä yhteistyöverkostojen kehittämisen ja tutkimusosaamisesta. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on yhteisö, joka koostuu keskusjärjestöstä, 10 piirijärjestöstä ja 566 paikallisyhdistyksestä. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2014.)

4.3.1 Lapsi ja ero -hanke

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto on itsenäinen rekisteröity yhdistys, jolla on oma hallinto ja talous. Se kuuluu Hämeen piiriin. MLL Tampereen osasto on perustettu vuonna 1921 ja sen toiminta perustuu Mannerheimin Lastensuojeluliiton yleisiin toimintalinjauksiin. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto järjestää monenlaista toimintaa lapsille, nuorille, vanhemmille ja isovanhemmille, muun muassa vertaistoimintaa, koulutusta, kerhoja, avoimia perheiden kohtaamispaikkoja, retkiä ja muita tapahtumia. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2014.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto ry:ssä toteutettiin vuosina 2002-2005 Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamana Eron jälkeen -projekti, jossa kehitettiin eroamassa oleville tai juuri eronneille perheille tukimuotoja. Projektin tavoitteena oli vaikuttaa vanhempien ja lasten tilanteeseen ja heidän suhteeseen sekä yhteisen vanhemmuuden muotoutumiseen eron jälkeen. Eron jälkeen -projektin palautteessa on tullut monilta isiltä toive kodinomaisesta paikasta, jossa tavata lapsia sen aikaa, kunnes olivat saaneet omat asumisasiat järjestykseen eron jälkeen. Eronneet isät

toivoivat nimenomaan paikkaa, jossa voisivat tavata lasta ei-valvotusti. Tästä toiveesta on saanut alkunsa Lapsi ja ero -hanke. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2014.)

Lapsi ja ero -hanke on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kolmivuotinen kehittämishanke, joka on alkanut vuonna 2012. Hankkeen tarkoituksena on ollut kehittää ja käynnistää vertaistuki- ja neuvontapalveluja Tampereen seudulla asuville eroa pohtiville lapsiperheille ja jo eronneille sekä heidän lähiverkostoilleen eri kulttuuritaustat huomioiden. Lapsi ja ero -hankkeelle on saatu taloudellinen tuki Raha-automaattiyhdistykseltä. Lapsi ja ero -hankkeen aikana on tehty tiivistä yhteistyötä lapsiperheitä kohtaavien asiantuntijoiden ja ammattilaisten kanssa. Tavoitteena on ollut kehittää yhdessä seutukunnallista ja paikallista eroperheille suunnattua palveluohjausta ja palvelutarjontaa siten, että eromassa olevat perheet löytävät tiedon jo olemassa olevista palveluista ja kokevat niihin hakeutumisen helpommaksi eroprosessin eri vaiheissa. Hankkeen ohjaustyöryhmä koostuu Tampereen kaupungin lapsiperheitä kohtaavista asiantuntijoista ja ammattilaisista. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

Hankkeen tavoitteena on ollut vahvistaa lapsen asemaa vanhempien erotessa sekä nostaa lapsinäkökulmaa paremmin esille eropalveluissa. Lapsen suhteen vahvistaminen erillään asuvaan vanhempaan on ollut keskeinen asia. Myös eroperheiden nuoret on otettu huomioon hankkeessa ja heille on suunniteltu ja kehitetty omaa vertaistoimintaa. Eroperheiden lähiverkostolle on myös tarjottu tukea, jotta he osaavat toimia vanhempien erotilanteessa lasta suojaavalla tavalla. Suuri osa palveluista toimii koulutettujen vapaaehtoisten toimin. Lapsi ja ero -hanke tarjoaa eroperheille tiedollista tukea muun muassa vertaistukena avoimen ja ohjatun toiminnan kautta sekä asiantuntijoiden pitämien Eron edessä -iltojen avulla. Hankkeen aikana on kehitetty ja avattu Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston tiloissa Laivapuiston perhetalossa eroperheiden kohtaamispaikka, josta on tarkoitus tulla perhetalon pysyvä toiminta. Perhetapaamisten avulla tuetaan vanhemman ja lapsen suhdetta eron jälkeen. Perhetapaamistoiminnasta tehdään toiminta/palvelumalli, jota on tarkoitus levittää Suomen muihin Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksiin. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

4.3.2 Perhetapaamistoiminta

Perhetapaamistoiminnan tarkoituksena on tarjota eroperheille puolueeton, kodinomainen, ja vuorovaikutusta tukeva tila lapsen ja erillään asuvan vanhemman yhdessäoloon eron jälkeen. Sen tavoitteena on myös tarvittaessa tukea ja ohjata vanhempaa pienen lapsen kohtaamisessa ja

perushoidossa. Perhetapaamistoiminnan avulla pyritään ylläpitämään myös muita lapsen sukulaissuhteita. Perhetapaamistoiminta ei ole valvottu eikä tuettu tapaaminen, vaan lapsi on aina vanhempien vastuulla. Toiminta on maksutonta vanhemmille. Perhetapaamistoimintaan osallistuminen on vanhemmille vapaaehtoista ja sitä usein suositellaan kunnan lastenvalvojan toimesta, kun vanhempien välillä on esimerkiksi luottamuspulaa. Tapaamistoiminta alkaa yhteisellä tapaamisella projektityöntekijän ja vanhempien välillä. Alkutapaamisella otetaan ylös vanhempien yhteystiedot ja sovitaan tapaamisten yhteisistä säännöistä. Alkupalaverissa lapsi ja vanhemmat voivat tutustua paikkaan. Tämän jälkeen projektityöntekijä ottaa yhteyttä vapaaehtoistyöntekijään ja sopivat perheen kanssa ensimmäisen tapaamisajan. Suosittuja tapaamisajankohtia ovat viikonloput ja arki-illat, koska tapaava vanhempi voi asua kaukana. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

Tampereen osaston Laivapuiston perhetalo tarjoaa perhetapaamistoiminnalle kodinomaisen, siistin tilan, jossa on olohuone sohvineen, ruokailupöytä, keittiösyvennys sekä wc- ja pesutila. Yhdistys tarjoaa sisäoloapaikan, mutta vanhemmalla on tapaamisen aikana oikeus lähteä lapsen kanssa esimerkiksi leikkipuistoon tai kauppaan. Yleensä tapaaminen alkaa siten, että lähivanhempi tuo lapsen perhetapaamispaikkaan, jossa etävanhempi tapaa lasta. Vapaaehtoistyöntekijän rooli on avata ovet ja tarvittaessa olla tukena perheelle. Vapaaehtoistyöntekijä on tapaamisissa lasta varten. Vapaaehtoistyöntekijä ei valvo tapaamista, eikä kirjaa tapaamisen tapahtumia. Perhetapaamistoiminnan vapaaehtoistyöntekijöiltä edellytetään täysi-ikäisyyttä, kokemusta lapsen perushoidosta ja kohtaamisesta sekä yhdistyksen peruskoulutukseen osallistumista. Vapaaehtoistoimijat sitoutuvat luotettavuuteen, vaitiolovelvollisuuteen ja puolueettomuuteen, jotka ovat myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston arvoja ja toiminnan periaatteita. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

Perhetapaamispaikkatoiminta on aloitettu syksyllä 2012. Toimintaa on hankkeen aikana käyttänyt 62 perhettä ja lapsen ja etävanhemman tapaamisia on ollut yli 500. Hankkeen kaksi projektityöntekijää ovat koordinoineet ja kehittäneet toimintaa sekä olleet yhteyshenkilöinä perheille ja vapaaehtoisille. Myös vapaaehtoisten rekrytointi, koulutus ja ohjaus ovat kuuluneet heidän toimenkuvaansa. Varsinainen tapaamisaika lapsen ja vanhemman välillä on onnistunut vapaaehtoistyöntekijöiden voimin, joita on hankkeen aikana koulutettu yhteensä 25 henkilöä ja joista 15 on osallistunut aktiivisesti perhetapaamistoimintaan. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

4.3.3 Vapaaehtoistoiminta

Kuten jo edellä kirjoitin, perhetapaamistoiminta perustuu vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoistoiminnan alkujuurena pidetään lähimmäisenrakkautta, jossa yhteiskunnan naispuoliset parempiosaiset huolehtivat heikompiosaisista (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 15). Vapaaehtoistyö on sosiaalisyhteiskunnallista toimintaa. Vapaaehtoistyö tarkoittaa yhteisöjen ja sitä kautta yksittäisten ihmisten hyväksi tehtyä toimintaa, mistä ei saada rahallista korvausta. Vapaaehtoistyö on yksilön toimintaa, jota hän tekee omalla ajallaan, omasta vapaasta tahdosta ja auttamisen halusta. Vapaaehtoistyö on yksilöiden tai ryhmien konkreettista toimintaa ja vapaaehtoistoiminta tätä toimintaa organisoivien järjestöjen toimintaa. Vapaaehtoisia työntekijöitä yhdistävät luonteenpiirteet, joita ovat muun muassa empaattisuus, pyyteettömyys ja sitoutuneisuus. (Koskiahho 2001; Ojanen 2001; Kuusisto & Pessi 2012.) Vapaaehtoistoiminta on useille ihmisille luonteva osa arkipäivää sekä hyvän elämän kokemusta. Motivaatio muodostaa vapaaehtoistoiminnan perustan. Henkilökohtainen motivaatio on vapaaehtoistyön jatkuvuuden ja toteutumisen ydinkohta. Tutkimusten mukaan vapaaehtoistyötä tekevät ihmiset kokevat saavansa työstä muun muassa mielekkyyttä, tyytyväisyyttä, palkitsemista, onnistumisen kokemusta, tärkeäksi tulemistä sekä työkokemusta. Kuuluminen ryhmään ja sitä kautta positiiviset sosiaaliset suhteet syventävät henkilöiden sitoutumista toimintaan. (Nylund & Yeung 2005; Yeung 2005a; Yeung 2005b.)

Vapaaehtoistyö on halua auttaa ihmisiä erilaisissa elämäntilanteissa. Vapaaehtoistyöntekijän ja henkilön välinen suhde rakentuu tukea tarjoavan ja tukea tarvitsevan henkilön kohtaamiselle. Vapaaehtoistyöntekijän antama tuki on ihmisen sosioemotionaalisten tarpeiden tyydyttämistä, jossa emotionaalinen läsnäolo on merkittävää. Vapaaehtoistyöntekijän tärkeitä työkaluja on kyky kuunnella, olla turvallinen ja luotettava sekä olla rauhallisesti läsnä niin hiljaisuuden aikana kuin vahvojen tunteiden äärellä. Vapaaehtoistyöntekijän muita periaatteita ovat vaitiolovelvollisuus, puolueettomuus ja tasa-arvoisuus. (Harju ym. 2001, 35; Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 13.)

Vapaaehtoistoimintaa järjestävät ja koordinoivat Suomessa monet erilaiset sosiaali- ja terveydenhuoltoalaan keskittyneet järjestöt sekä julkinen sektori ja kirkko. Suurimpana on Mannerheimin Lastensuojeluliitto, jonka toiminta perustuu lasten, nuorten ja perheiden tukemiseen. Muita järjestöjä ovat muun muassa Ensi- ja turvakotien liitto, Nuorten Ystävät ja Lastensuojelun Keskusliitto. Järjestöt vastaavat yleensä ensimmäisinä sellaiseen palveluntarpeeseen, johon julkinen

järjestelmä ei ole kyennyt tarttumaan. Järjestöt myös täydentävät palveluja silloin, kun julkisen järjestelmän voimavarat eivät yksin riitä. Raha-automaattiyhdistys tukee näitä järjestöjä taloudellisesti ja täten myös säätelee vapaaehtoistoiminnan laajuutta ja muotoja. (Harju ym. 2001; Tamminen 2004, 396-397.) Vapaaehtoistoiminnan järjestäjien tehtävänä on vapaaehtoistyöntekijöiden rekrytointi, perehdytys, koulutus sekä myöhemmin tehtävässä toimijoiden jatkuva tuki ja työnohjaus (Harju ym. 2001; Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009).

5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni suorittamista ja perustelen tekemiäni valintoja. Ensiksi esittelen tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen kerron valitsemastani tutkimusmetodista sekä haastatteluaineiston keräämisestä ja haastattelujen toteuttamisesta. Sitten esittelen sisällönanalyysin aineiston analyysitapana, arvioin tutkimuksen luotettavuutta sekä pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä.

5.1 Tutkimuskysymys

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan eronneiden vanhempien kokemuksia Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämästä perhetapaamistoiminnasta. Haluan myös selvittää vanhempien kokemuksia erosta, sen jälkeisestä ajasta ja jaetusta vanhemmuudesta.

Tutkimuskysymykseni on

Millaisia kokemuksia Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston perhetapaamistoimintaan osallistuneilla vanhemmilla on perhetapaamistoiminnasta, erosta ja jaetusta vanhemmuudesta?

5.2 Kokemusten tutkiminen

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen tutkimalla tutkimuskohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161). Laadullisessa tutkimuksessa tulkintaan liittyy läheisesti ymmärtäminen. Tutkijan pitäisi kyetä löytämään tutkimuskohteestaan aineiston avulla jonkinlainen johtoajatus ja perustelemaan se. (Vilka 2006, 86-87.) Laadullinen tutkimus on empiiristä ja tutkimuksessa on kyse empiirisen analyysin tavasta tarkastella havaintoaineistoa ja argumentoida (Tuomi & Sarajärvi 2009, 22). Tutkijana joudun koko ajan pohtimaan tekemiäni ratkaisuja ja ottamaan yhtä aikaa kantaa sekä analyysin kattavuuteen että työn luotettavuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa pääasiallisin luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. (Eskola & Suoranta 2008, 208, 210.)

Tutkimukseni näkökulma on fenomenologinen, koska se sopii ihmisten ainutlaatuisten kokemusten ja elämismaailmojen tutkimiseen (Koivisto 2012, 119). Kokemus käsitetään ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa siis maailmaan, missä hän elää. Siinä tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Koettuja ilmiöitä tutkitaan ihmisen subjektiivisena kokemuksena elämäntilanteestaan. Kokemuksen tutkimus pyrkii kuvaamaan koetun ilmiön edellyttämän rakenteen. Kokemukset muodostuvat merkityksistä, joita ilmiöt ja tapahtumat ihmisen tajunnassa saavat. Tällöin elämäntilanne merkityksellistyy ihmisille kokemuksina. Kokemusta kutsutaan merkityssuhteeksi. Merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. (Lehtomaa 2005, 166; Perttula 2005, 116; Laine 2010, 29; Perttula 2012, 331.) Näitä merkityksiä pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan fenomenologisessa tutkimuksessa (Koivisto 2012, 121). Fenomenologisessa menetelmässä pyritään näkemään tutkittava ilmiö mahdollisimman pelkistettynä ilman etukäteisoletuksia ilmiön luonteesta. Siinä edetään yksittäisen ilmiön oivaltavasta havainnoinnista seuraavien tutkimusvaiheiden kautta tilanteeseen, jossa on mahdollista nähdä ilmiöön liittyviä syvempiä merkityksiä. (Eskola & Suoranta 2008, 146.)

Laineen (2010, 31) mukaan fenomenologinen tutkimus on yksittäiseen suuntautuvaa paikallistutkimusta, joka pyrkii ymmärtämään tutkittavien ihmisten sen hetkistä merkityksmaailmaa. Fenomenologisen tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystämme jonkin inhimillisen elämän ilmiöstä (Mt., 44). Raatikaisen (2004, 100) mukaan fenomenologia tutkii sitä, miten asiat ilmenevät. Fenomenologisen ajattelutavan ydin on intuitiivinen ymmärtäminen (Perttula 2012, 333). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus etsii sitä, mikä on elämäntilanteessa koettuna olennaista (Perttula 2014, 80).

Aineistonhankintamenetelmänä olen käyttänyt haastattelua, koska koin, että se on paras keino selvittää eronneiden vanhempien kokemuksia. Haastattelu on yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa. Haastattelu on eräänlaista keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja on hänen johdattelemaansa. Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. (Eskola & Suoranta 2008, 85.) Myös fenomenologisessa tutkimuksessa haastattelua pidetään laaja-alaisimpana keinona lähestyä ihmisen kokemuksellista maailmasuhdetta. Fenomenologinen haastattelu on luonteeltaan keskustelunomainen, luonnollinen ja avoin tapahtuma. Avoin haastattelu on kuin keskustelua, joka etenee haastateltavan ehdoilla. (Lehtomaa 2010, 170; Laine 2010, 37.) Liimakan (2012, 103) mukaan fenomenologisessa tutkimuksessa käytetään aineiston keruumenetelmänä ensisijaisesti puolistrukturoitua teemahaastattelua. Fenomenologisessa tutkimuksessa haastateltaviksi valitaan sellaisia henkilöitä, joilla on omakohtaisia kokemuksia

tutkijaa kiinnostavasta ilmiöstä (Lehtomaa 2005, 167). Vaikka Laineen (2010, 37) mielestä teemahaastattelu ei ole hyvä tie kokemuksiin, olen silti valinnut tämän tutkimuksen aineistonhankintamenetelmäksi teemahaastattelun. Jos halutaan tietää, mitä joku ihminen ajattelee jostain asiasta, niin sitä on hyvä kysyä häneltä suoraan (Eskola & Vastamäki 2001, 24). Luottamus on haastattelun avainkysymys. Haastattelun tulos on riippuvainen siitä, saavuttaako tutkija haastateltavan luottamuksen. Myötäelävä ja hyvä haastattelija saa tutkittavastaan irti sellaisia asioita, joita hän ei itsekään uskonut kenellekään kertovansa. (Eskola & Suoranta 2008, 93.)

5.3 Aineiston kerääminen

Tutkimukseni aineisto koostuu kahdeksasta eron kokeneen vanhemman haastattelusta, jotka käyttävät tai ovat käyttäneet Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämää perhetapaamistoimintaa. Lisäksi olen tutustunut Lapsi ja ero -hankkeeseen keskustelemalla hankkeen kahden projektityöntekijän kanssa useaan otteeseen, osallistunut Hyvällä mallilla -foorumiin sekä hankkeen päätöstilaisuuteen Lasten oikeuksien päivänä 20.11.2014 Tampereen Komediateatterissa. Hyvällä mallilla -foorumin tarkoituksena on kehittää perhetapaamistoiminnasta toimintamalli, jota voi levittää myös muihin Mannerheimin Lastensuojeluliiton toimipisteisiin ympäri Suomea. Foorumiin osallistui perhetapaamistoiminnan työntekijöitä, vapaaehtoistyöntekijöitä, lastenvalvoja ja käräjätuomari.

Tutkimukseni aineiston kerääminen alkoi tutkimuslupahakemuksen lähettämällä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto ry:n toiminnanjohtajalle. Lapsi ja ero -hankkeen projektityöntekijät olivat alustavasti kartoittaneet perhetapaamistoimintaa käyttäviä vanhempia ja kysyneet luvan haastatteluun. Tutkimuslupahakemukseni hyväksymisen jälkeen sain hankkeen projektityöntekijältä vanhempien nimilistan, joka sisälsi 15 vanhemman yhteystiedot. Nimilistassa oli seitsemän äitiä ja kahdeksan isää. Aluksi otin yhteyttä viiteen äitiin ja viiteen isään sähköpostitse tai puhelimitse. Näistä kaikki vanhemmat eivät vastanneet minun yhteydenottopyyntöni ja muutamalle lähetin uudestaan viestiä osallistumisesta tutkimukseen. Tämän jälkeen otin yhteyttä vielä neljään vanhempaan saadakseni riittävästi haastateltavia. Lopulta kahdeksan vanhempaa suostui mielellään haastatteluun. Haastatelluista vanhemmista kuusi oli isää ja kaksi äitiä. Kuusi haastattelua suoritin Laivapuiston perhetalolla Mannerheimin Lastensuojeluliiton tiloissa. Sain sovittua näitä aikoja hyvin samoille päiville, mikä helpotti kulkemistani ja aikataulujani. Kaksi haastattelua tein puhelimitse henkilöiden pitkän välimatkan ja aikataulujen vuoksi. Haastattelut kestivät neljästäkymmenestä minuutista puoleentoista tuntiin. Tampereen yliopistolta sain lainaksi

nauhurin, jolla nauhoitin haastattelut. Puhelinhaastattelujen nauhoittamisessa oli teknisiä ongelmia, joten nämä haastattelut kirjoitin suoraan tietokoneelle puhelujen aikana. Tällä on hyvä huomata, että tämä vaikuttaa aineiston laatuun, koska en saanut kirjoitettua haastateltavien puhetta sana sanalta. Ennen haastatteluita kerroin tutkittaville tutkimuksen aiheesta, sen tarkoituksesta, haastatteluaineiston käytöstä sekä osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja luottamuksellisuudesta. Kysyin lupaa heiltä nauhurin käyttöön. Kysyin tutkittavilta lupaa myös haastatteluaineiston säilyttämiseen ja tallentamiseen Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon. Haastattelujen jälkeen tulin itse siihen tulokseen, etten talletakaan aineistoa yliopiston tietoarkistoon, koska koin, että haastatteluaineisto sisälsi mielestäni liian yksityiskohtaisia tietoja tutkittavien perheistä. (esim. Eskola ja Suoranta 2008, 89, 92.)

Käytin tutkimuksessani joustavaa ja avointa puolistrukturoitua haastattelua. Keskeistä on, että haastattelun taustalla on selkeä strategia, jota ohjaa tutkimuskysymykset sekä etukäteen pohditut tutkimuksen ontologiset ja epistemologiset näkökulmat. (Mason 2002.) Hirsjärvi ja Hurme (2004, 47) nimittävät puolistrukturoitua haastattelua teemahaastatteluksi. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit on etukäteen määritelty. Menetelmästä puuttuu kuitenkin kysymysten tarkka järjestys ja muoto, mikä on tyypillistä strukturoidulle haastattelulle. Tutkijana varmistin, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käytiin läpi tutkittavien kanssa, mutta niiden laajuus ja järjestys vaihtelivat. Minulla oli pieni haastattelurunko käsiteltävistä asioista, mutta ei valmiita kysymyksiä, näin tutkittavat pääsivät puhumaan asiasta varsin vapaamuotoisesti. Minun piti vain varmistaa haastattelun teemoissa pysyminen. (esim. Eskola & Suoranta 2008, 86-87.) Tutkimuksessani halusin selvittää perhetapaamistoimintaa käyttävien ihmisten kokemuksia ja olin kiinnostunut heidän tavasta puhua erosta. Tutkimuksen muita teemoja olivat haastateltavien kokemukset perhetapaamistoinnasta sekä jaettu vanhemmuus. Haastateltavat kuvasivat kokemuksiaan erosta avoimesti, monipuolisesti ja refleksiivisesti. Haastattelujen aikana tulin huomaamaan, kuinka vaikea asia ero on henkilökohtaisesti. Haastattelutilanteet olivat täynnä tuskaa, harmitusta, vähän vihaakin, pettymystä, epäonnistumista, mutta myös hyvää oloa, onnellisuutta, iloa sekä ennen kaikkea aitoa välittämistä lapsesta ja hänen elämästään eroperheessä. Vaikka haastatteluissa keskusteltiin arkaluonteisista ja vaikeista asioista, niin kukaan haastateltava ei halunnut sitä keskeyttää. (esim. Kuula 2011, 139.)

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimukseni aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Aineisto pyritään analyysillä tiivistämään kadottamatta sen sisältävää informaatiota. Tutkijan täytyy tarkkaan rajata ilmiö, jota hän haluaa tutkia ja siitä kerrottava kaikki, mitä irti saa. Kaikki muu mielenkiintoinen materiaali täytyy jättää seuraavaan tutkimukseen. (Eskola & Suoranta 2008, 137; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91-93.) Haastatteluaineistoni käsittely eteni vaiheittain. Haastattelujen jälkeen litteroin aineistoni eli purin nauhoittamani tallenteet kirjalliseen muotoon. Litterointi oli työlästä ja vei paljon aikaa, koska päätin litteroida haastattelut mahdollisimman tarkasti. Ainoastaan yksittäiset äännähdykset jätin pois sekä muutamia maneeereita eli samojen sanojen toistoja en litteroinut. (esim. Hirsjärvi ja Hurme 2004, 138.) Haastatteluista purettua tekstiä tuli yhteensä 40 sivua. Tulostin tekstit papereille, josta oli helpompi lukea niitä ja tehdä merkintöjä. Aineiston lukeminen vei aikaa. Aloitin analyysin lukemalla tulostettuja tekstejä. Ensin luin niitä moneen kertaan läpi. Tämän jälkeen otin värikynät, joilla aloin tekstiä järjestelemään, koodaamaan ja pilkkomaan teemoihin. Teemoittelun tarkoituksena oli järjestää aineisto aihepiirien mukaan. Teemat muodostivat aineiston jäsennyksen. Lisäksi keräsin tutkittavien taustatietoja erilliselle paperille. (esim. Eskola 2007, 43; Eskola & Suoranta 2008, 150-151; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91-93.)

Tavallisin tapa analysoida laadullista tutkimusaineistoa on aineistolähtöinen tutkimusaineiston lukutapa. Aineistolähtöisessä laadullisen tutkimusaineiston analyysissä tutkijan tavoitteena on löytää aineistosta esimerkiksi jonkinlainen toiminnan logiikka tai aineiston ohjaamana tyypillinen kertomus. Tutkimuksessa lähdetään liikkeelle siitä, että ennen kerätyn aineiston analyysiä tutkijat päättävät, mistä toiminnan logiikkaa tai tyypillistä kertomusta lähdetään etsimään. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin on tarkoitus luoda selkeä ja sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Tämän jälkeen alkaa tutkimusaineiston pelkistäminen eli aineistosta karsitaan tutkimusongelman kannalta epäolennainen informaatio hävittämättä kuitenkaan tärkeää informaatiota. Aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon tai pilkotaan osiin tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten avulla. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään uudeksi johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Lopulta tutkimuksen tuloksen avulla yritetään ymmärtää tutkittavan kuvaamaa merkityskokonaisuutta. Analyysillä luodaan selkeyttä aineistoon, jotta

voidaan tehdä luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Vilkka 2005, 140-141; Tuomi & Sarajärvi 2009, 106-108.)

5.5 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuseettiset kysymykset ovat tärkeitä jokaisessa tutkimuksessa. Sosiaalitieteiden tutkimuksissa, joissa tarkastelun kohteena on ihmiselämä eri muodoissa, on tutkimuksen jokaisen valinnan eettisyys erityisen keskeistä tutkijalle (Pohjola 2007, 17). Tutkimukset sisältävät valtavasti eri päätöksiä ja tutkijan etiikka joutuu lukemattomia kertoja koetukselle tutkimusprosessin aikana. Tutkimuksen etiikka liittyy eniten tiedon hankintaan ja tiedon käyttöön. Jos tutkija tunnistaa eettisten kysymysten problematiikan, niin hän myös tekee eettisesti asiallista tutkimusta. (Eskola & Suoranta 2008, 52.) Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) on julkaissut tutkimuseettiset periaatteet. Ihmistieteiden tutkimusta koskevia eettisiä periaatteita ovat tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, yksityisyys ja tietosuoja sekä vahingoittamisen välttäminen. Tutkimuksessani olen noudattanut tutkimuseettisiä periaatteita parhaalla mahdollisella tavalla.

Tutkittavien itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja se perustuu riittävään tietoon tutkimuksesta. Tietosuojan ja yksityisyyden huomioiminen tutkimuksessa tarkoittaa haastateltavien anonymiteetin suojaamista tutkimuksen kaikissa vaiheissa sekä aineiston asianmukaista käsittelyä, säilyttämistä ja hävittämistä. Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt ovat suostuneet vapaaehtoisesti haastatteluun sekä saaneet tietoa tutkimuksesta etukäteen. Mannerheimin lastensuojeluliiton Lapsi ja ero -hankkeen projektityöntekijät ovat kysyneet alustavan luvan haastateltavilta, joiden perusteella olen saanut heiltä yhteistietolistan henkilöistä, jotka ovat antaneet luvan. Haastattelujen alussa olen kertonut tutkimukseen osallistuville henkilöille tutkimuksesta ja korostanut sen vapaaehtoisuutta sekä omaa vaitiolovelvollisuutta. Olen myös kertonut tutkittaville, että haastattelut suoritetaan nauhoittamalla ja aineisto käsitellään niin, että tutkittavien anonymiteetti suojataan. Tutkimuksen valmistumisen jälkeen hävitän haastatteluaineiston ja kaikki käytössäni olevat tunnistetiedot tutkittavista henkilöistä. (esim. Kuula 2011.)

Vahingoittamisen välttäminen viittaa tutkimuksen mahdollisesti aiheuttamiin taloudellisiin, sosiaalisiin tai henkisiin haittoihin lähinnä aineiston keruuvaiheessa, aineiston säilyttämisessä sekä

tutkimuksen julkaisussa. Tutkimustilanteissa olen kohdellut haasteltavia kohteliaasti ja ihmisarvoa kunnioittaen. Haastattelutilanteet ovat olleet osaksi aika koskettavia, koska tutkimukseni liittyy tutkittavien henkilökohtaisiin ja arkaluonteisiin asioihin. Haastattelutilanteisiin on liittynyt monenlaisia tunteita; surua, iloa, pettymyksiä ja vihaa. Erään englantilaisen tutkimuksen mukaan arkaluonteisia ja henkilökohtaisia asioita on helpompi puhua vieraalle tuntemattomalle tutkijalle. Tällaista tutkijaa ei tarvitse enää kohdata, joten asioista voi puhua vapaammin ja avoimemmin. (Kuula 2010, 220.) Tämän huomasin tutkimukseni haastatteluissa, jossa tutkittavat puhuivat henkilökohtaisista asioistaan avoimesti ja yksityiskohtaisesti. Tutkijan on tutkimuksessaan noudatettava ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta ja turvattava tutkittavien yksityisyys. Tutkittavien tietojen käsittelyssä keskeisessä asemassa ovat anonymiteetti ja luottamuksellisuus. Tutkimuksissa, joissa tiedot ovat niin yksityiskohtaisia, että tutkittavien lähipiiri saattaa tunnistaa hänet, kannattaa erityisesti olla varovainen ja tutkijan huomioida tämä riski. (Eskola & Suoranta 2008, 56-57.)

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Perhetapaamistoiminta eropalvelujen yksi muoto

6.1.1 Erovanhempien tausta

Tutkimukseeni osallistui kahdeksan eronnutta vanhempaa, joista kaksi oli äitiä ja kuusi isää. Kaikki haastateltavat olivat joko käyttäneet tai käyttivät sillä hetkellä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston perhetapaamistoiminnan palvelua. Haastateltavista kaikki isät olivat lasta tapaavia vanhempia ja äidit lasten lähivanhempia. Aluksi selvitän haastateltavien taustoja, muun muassa lapsista, eron vaiheista ja tapaamispaikan käynneistä.

Tutkittavista haastattelujen aikaan perhetapaamispaikkaa käytti seitsemän henkilöä, joista kaksi osasi varmuudella sanoa, että tapaamiset jatkuvat paikassa. Muiden kohdalla jatko oli auki erityisesti siksi, että perhetapaamistoiminta olisi kesällä heinäkuun suljettuna. Yksi haastateltava oli lopettanut käynnit ja tapasi lapsiaan tällä hetkellä kotonaan, yhdessä tapauksessa lapset olivat muuttamassa lähemmäksi tapaavaa vanhempaa ja yksi arveli, että lapsen tapaamiset siirtyvät hiljalleen hänen kotiinsa. Kahdessa tapauksessa lapsen tapaamissopimus oli katkolla ja he odottivat tapaamista lastenvalvojalle, jossa jatkosta sovittaisiin. Haastatteluhetkellä tapaamispaikkakäynnit olivat kestäneet kolmesta kuukaudesta yhteen vuoteen. Haastateltavista puolet käytti paikkaa yhden kerran kuukaudessa ja puolet 1-2 kertaa viikossa. Lapsen tapaamiset ajallisesti kestivät keskimäärin noin 2-5 tuntia.

Haastateltavat olivat iältään 34-54-vuotiaita ja koulutustaustat vaihtelivat ammatillisesta akateemiseen. Haastateltavista puolet oli työelämässä tutkimuksen aikaan. Heillä oli lapsia yhteensä 12 eli puolella vanhemmista oli kaksi lasta ja puolella yksi lapsi. Lapset olivat iältään 1-15-vuotiaita. Näistä lapsista ainoastaan kaksi kuului niihin, joita ei tavattu tapaamispaikassa. He olivat vanhempien eri liitoista syntyneitä lapsia. Ennen eroa vanhemmista oli ollut avioliitossa neljä henkilöä ja avioliitot kestäneet kahdesta vuodesta 13 vuoteen. Avoliitossa oli ollut yksi henkilö ja avoliittoa kestänyt noin vuosi. Kolme vanhempaa eivät olleet asuneet yhdessä lapsen toisen vanhemman kanssa ja seurustelua oli kestänyt noin kaksi vuotta ja yhdellä noin puoli vuotta. Haastatteluhetkellä eroista oli kulunut aikaa 1-8 vuotta, keskimäärin 1-2 vuotta. Tuloksista selviää,

että vanhempien erotessa lapset olivat pieniä, keskimäärin yhden vuoden ikäisiä. Yksi haasteltavista oli eronnut jo raskausaikana, yksi heti lapsen syntymän jälkeen ja yksi lapsen ollessa pieni vauva. Kontulan (2013, 31) mukaan lapsen iällä ei näytä olevan suoraa yhteyttä avioparien erilleen muuttamiseen. Toisaalta vanhemmat eroavat eniten juuri silloin, kun lapset ovat pieniä, noin 2-4 -vuotiaita. Parisuhde voi alkaa rakoilla heti lapsen syntymän jälkeen ja tällöin on vaarana, että isyys kuihtuu hyvin niukaksi miehen elämässä (Huttunen 2001, 154).

Haastateltavista viidellä vanhemmalla oli lapsen yhteishuolto ja kolmen kohdalla äideillä oli yksinhuolto. Lapsen huolto- ja tapaamissopimukset oli tehty pääsääntöisesti kunnan lastenvalvojan luona. Yksi oli ollut tuomioistuimessa sopimuksen teon alkuvaiheessa ja kaksi harkitsi tällä hetkellä asian viemistä oikeuteen. Osa haastateltavista kertoi, että haluavat välttää lisää riitoja ja haluavat ajatella lapsiaan, siksi eivät halua oikeuteen riitelemään lapsensa tapaamisoikeuksista. Etävanhempaa tapaavista lapsista puolella oli lastensuojeluasiakkuus.

6.1.2 Eropalvelut vanhempien tukena

Tutkimukseni eronneista vanhemmista suurin osa ei ollut hakenut muita eropalveluita eron hetkellä. He olivat kokeneet, että pärjäävät itse siinä tilanteessa, eivätkä tarvitse apua tai tukea. Osalle haastateltavista oli tarjottu tukea viranomaisten taholta. Osa vanhemmista kertoi saaneensa tukea lähinnä lähisukulaisilta, ystäviltä ja naapureilta sekä työkavereilta.

”Siis kyllähän mulle on niin kuin tarjottu jotain niin kuin ehdotettu, että kannattais hakea tai voisin hakea jotain tukea, mutta en mä lopulta ole kaivannut muuta kuin perheen ja ystävien tukea.” (H5)

Myös Hemmingin (2010, 125) tutkimuksen mukaan eronneet henkilöt hakivat ammattiapua vähäisissä määrissä. Erotilanteessa olevia ihmisiä auttoivat ja tukea antoivat lähinnä lähipiiri, suku, ystävät ja naapurit. Muutama haastateltava kertoi, että olivat saaneet tukea eroasioissa seurakunnasta sekä hengellisessä mielessä että seurakunnan perheasian neuvottelukeskuksesta keskusteluapuna. Eräälle vanhemmalle oli tarjottu psykologin keskusteluapua, jonka hän oli ottanut vastaan ja käynyt siellä kahteen eri otteeseen. Hän kertoi, että oli ollut helppo puhua vaikeista asioista vieraan ammattitaitoisen henkilön kanssa ja koki, että keskusteluista oli ollut apua hänen tilanteessa.

Haastateltavat kertoivat yleisesti, että tavallaan heillä oli tietoa, mistä apua ja tukea voi hakea, mutta eivät olleet sitä hakeneet. Suurin osa vanhemmista kertoi, että ovat myöhemmin miettineet, että olisi ollut tärkeää hakea ammattiapua erokriisissä. Näin olisi saanut käsiteltyä vaikean erotilanteen ammattilaisten avulla mielestä pois. Yksi kertoi, että eron jälkeen hän eli päivän kerrallaan, elämän ollessa umpisolmussa. Eräs lasta tapaava vanhempi kertoi, että olisi kaivannut konkreettista tukea heti eron kynnyksellä niin, ettei ensimmäinen lapsen tapaaminen olisi venynyt niin kauas. Hän miettikin, onko siihen muuta apua kuin asianajaja. Eräs vanhempi kertoi oivaltaneensa vasta myöhemmin, kuinka tärkeää olisi ollut ammattilaisten apu eron hetkellä ja sen jälkeen. Hän kertoi, että eropäätös oli vaikea molemmille osapuolille, eikä kumpikaan osannut toimia oikein. He olisivat tarvinneet apua toimiakseen oikein lapsen kannalta. Hän koki, että olisi pitänyt tukea toista vanhempaa, mutta miten. Hän mietti, että helposti voi molemmat vanhemmat jäädä yksin eroasian kanssa, kun viranomainen yrittää olla mahdollisimman neutraali ja puolueeton. Lapsen äitinä hän koki, että juuri lasten isät jäävät yksin asian kanssa ilman apua ja tukea.

Kunnan lastenvalvoja oli kaikille eronneille vanhemmille yleensä ensimmäinen viranomainen, johon otettiin yhteyttä eroamisen aikaan. Melkein kaikki haastateltavista kertoivat, että tieto perhetapaamistoiminnasta oli tullut kunnan lastenvalvojalta tai perheneuvolasta. Yksi haastateltava kertoi löytäneensä itse tietoa perhetapaamistoiminnasta internetistä. Tutkimuksen tuloksista selviää, että Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston perhetapaamistoimintaa on hyvin tiedotettu, koska palvelua tarvitsevat ihmiset ja viranomaiset ovat löytäneet palvelun. Toiminnan suurimmat yhteistyötahot ovat juuri kunnan sosiaalitoimi, perheneuvola ja oikeuslaitos. Toisaalta nykyaikana jokaisen toiminnan pitää löytyä internet-palveluista ja yhdistysten kotisivuilta, mistä ihmisten on helppo löytää tarvitsemiaan palveluita.

6.2 Eron jälkeinen jaettu vanhemmuus

Tutkimukseni vanhemmat olivat eronsa käsittelyssä eri vaiheessa toisiinsa nähden. Osa oli tyytyväisiä sen hetkiseen elämäntilanteeseensa ja toisille taas eroamisen tuska oli vielä ajankohtainen. Kontulan (2013) tutkimuksen mukaan suurin osa eronneista vanhemmista tunsi selvinneensä erosta hyvin ja joka toinen jopa erittäin hyvin. Myös onnellisuus oli lisääntynyt eron myötä. Kiiskin (2011, 227) mukaan erosta toipuminen on yksilöllistä ja siihen vaikuttavat lasten asumisjärjestelyt, erossa aloitteellisuus sekä avioitumisikä. Kuitenkin ero on vaikea asia molemmalle vanhemmalle, lapsille ja se koskettaa myös erovanhempien muita läheisiä. Suurin osa

haastatelluista vanhemmista kertoi eron olleen vaikea. Vanhemmat puhuivat omasta erostaan ja siihen liittyvistä asioista avoimesti. Hokkasen (2005, 52) mukaan avioero on menetys siitä huolimatta, onko se ollut helpotus vai ei. Erossa menetetään yhteisiä tavoitteita, unelmia ja tiettyjä rooleja. Eron mukana katoaa turvallisuuden ja luottamuksen tunteita. Ero on suremisen paikka. Tässä tutkimuksessa en kysynyt eron syitä tai eroon johtaneita syitä, vaikka vanhempien kertomuksissa sitä usein sivuttiin. Eräs vanhempi totesi eron olleen ”pitkä ja likainen tarina.” (H8)

Puolet haastatelluista vanhemmista kertoi, etteivät isät olleet osallistuneet lapsen hoitoon ja hoivaan ennen vanhempien lopullista eroa. Eräs isä kertoi suoraan, että lasten ollessa pieniä perhe unohtui ja jäi toissijaiseksi omien työkiireiden vuoksi. Vasta ero havahdutti uudelleen isyyden roolin. Monissa tutkimuksissa (esim. Huttunen 2001, 116; Hokkanen 2005, 111) on todettu samoin, että isyyteen havahdutaan vasta eron jälkeen, jolloin lapsen kanssa yhteinen aika on pienentynyt minimiin. Isät alkavat arvostaa lastensa seuraa vasta perheen hajoamisen yhteydessä. Tämä voi herättää lapsen äidissä epäluuloisuutta ja hän saattaa pyrkiä kiistämään isän tarkoituksien ja tunteiden vilpittömyyden. Mutta erolapsen oikeutta kahteen vanhempaan ei voida mitätöidä sen perusteella, että isä ei ole jossain aikaisemmassa elämänsä vaiheessa osoittanut riittävää kiinnostusta lapseensa. Eron jälkeinen yhteinen vanhemmuus näyttäytyi tutkimukseni mukaan erittäin vaikeana ja hankalana asiana. Suurin osa vastaajista kertoi, ettei heillä ollut yhteistä jaettua vanhemmuutta, ainakaan eron alkuvaiheessa. Haastateltavat toivoivat, että he pystyisivät vanhempina yhdessä lasta kasvattamaan yhteisillä säännöillä. Mutta he myös totesivat, että se ei varmaan ikinä toteudu. Varsinkin haastateltavani äidit kokivat, ettei jaettua vanhemmuutta pysty enää luomaan, koska sitä ei ole ikinä ollutkaan. Haastateltava sanoi myös, ettei sitä kaipaakaan.

”Yhteistä vanhemmuutta meillä ei nyt oo minkäänäköistä ja itse en kaipaa hänen kanssaan yhteistä vanhemmuutta ja enkä usko että okei ainahan puhutaan että lapsella on aina oikeus molempiin vanhempiin ja lapselle totta kai ideaalitapauksessa on hyvä että on kaksi vanhempaa, mutta tässä meidän tilanteessa...meillä on aika pitkä tie yhteiseen vanhemmuuteen ja myönnän että en itse ehkä olisi valmiskaan siihen.” (H3)

Toisaalta hän toivoi, että lapsen ja isän välille muodostuisi kunnollinen isä-lapsi-suhde ja halusi näiden tapaamisten avulla sitä tukea. Haastateltavan kuvaamana ”Se olisi se ykkösjuttu, että isä jonain päivänä rakastaisi häntä ja pystyisi sen sanomaan lapselle.” (H3).

Ainoastaan yksi vanhempi kertoi hyvin toimivasta eron jälkeisestä jaetusta vanhemmuudesta entisen puolison kanssa. Heillä ei ollut mitään riitaa ja he sopivat yhdessä lapsen edun mukaisesti lasta koskevista asioista. Yhteydenpito lapseen oli päivittäistä ja tapaamiset joustavia ja niitä oli usein. Tässä tapauksessa asiaa ajateltiin nimenomaan lapsen kannalta. Eronneet vanhemmat olivat käsitelleet vaikean eronsa, hakeneet apua sen käsittelyyn sekä toimineet yhdessä lasten ehdoilla. Haastattelun aikana vanhempi antoi entiselle puolisolleen ison kiitoksen, että kaikki sujuu heillä näin hyvin. Hän totesi, että *”kaikki hommat toimii, näin mä oon sen ajatellut, että kaikilla on kivempaa sillä tavalla.”* (H8) Brobergin ja Hakovirran (2009, 139) tutkimuksen mukaan isän osallistuminen lapsen arkeen sekä vanhempien yhteistyökykyisyys eron jälkeen on yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Se tukee lasta sopeutumaan eron jälkeiseen aikaan.

Eräs vanhempi koki, että vieraantuminen lapseen oli jo tapahtunut vuosien varrella entisen puolison toimesta. Hän kertoi, että lapsen tapaamisissa oli ollut vuosien tauko ja tavallaan se kova ikävä lasta kohtaan oli siinä ajan myötä laantunut. Perhetapaamistoiminnassa hän oli nyt vuoden verran käynyt lasta tapaamassa. Hän kertoi *”tavallaan oon itsekin lapsestani paljon vieraantunut, että en mä sitä tunne.”* (H7) Warshakin (2010) tutkimuksessa vieraantuminen tapahtuu joko lähivanhemman toimesta jatkuvasta manipuloinnista, mustamaalaamisesta ja valehtelusta tai etävanhemman samanlaisesta toiminnasta lasta kohtaan. Hänen mukaan vieraannuttaminen tapahtuu hiljalleen. Yhdysvalloissa Warshakin tutkimus on myötävaikuttanut siihen, että lasten yhteishuolto on tullut pääsäännöksi entisen äitien yksinhuollon sijaan. Yhdysvalloissa ei enää puhuta lapsen tapaamisajasta, vaan tasa-arvoisemmasta ajasta kummankin vanhemman kanssa. Haastattelussa lapsestaan vieraantunut vanhempi kertoi oman motivaation lapsen tapaamisista kohtaan vähentyneen eron jälkeisten tapahtumien vuoksi.

6.2.1 Lasta tapaamassa perhetapaamistoiminnassa

Tutkimuksessani perhetapaamistoiminnan palveluja käyttivät isät lastensa tapaamisiin. Yleensä tapaamisessa oli läsnä vain isä ja lapsi/lapset ja vapaaehtoinen. Muutamassa tapauksessa tapaamisissa oli läsnä myös äiti. Myös muutaman muun kohdalla oli ensimmäisillä kerroilla ollut äiti tapaamisissa mukana, mutta ei enää tällä hetkellä. Toisinaan lapsen tapaamisilla oli mukana isän muita lapsia tai isovanhempia sekä muita lapsen läheisiä isän puolen sukulaisia. Ritala-Koskisen (2001, 162) tutkimuksen mukaan biologinen side, oli kyse puolisisaruksista tai täyssisaruksista oli lapsille merkityksellinen. Lasten mukaan puolisisarukset olivat toivottuja ja heistä pidettiin. Eräs

vanhempi kertoi, että lapsi tapaa perhetapaamistoiminnassa toisen vanhemman puolelta puolisisaruksiaan. Hän kertoi sen olevan tärkeää niin lapsen kuin hänen puolisisarusten kannalta. Haastatteluissa suurin osa isistä kertoi, että lapset eivät juuri tapaa heidän puolen sukulaisia. Tämä perhetapaamistoiminnassa oleva lapsen tapaaminen olisi ainoa hetki, jolloin lapsen olisi mahdollista tavata isän vanhempia ja sisaruksia. Ne toteutuivat hyvin harvoin aikataulujen ja pitkien välimatkojen vuoksi. Haastateltava isä kertoi:

”Jos he haluaa tavata mun lastani, niin ne on tultava tänne tähän tilaan silloin kun täällä on meillä lapsen äidin kanssa tapaaminen, että kyllä se sitten käytännössä lapsi on kuitenkin se, yksi puolikas sukua on heikolla kontaktilla...lapsi on mulle hirveen tärkeä ihminen, niin toivoisin että muutkin ihmiset, jotka minä tunnen, niin tuntis sen lapsen.” (H5)

Myös muissa tutkimuksissa on todettu samaa, että eroperheiden lasten yhteydenpito muualla asuvan vanhemman sukulaisiin on vähäistä. Lasten välit isovanhempiin ovat muuttuneet etäisiksi eron myötä. Ja niitä hoidetaan lähinnä muualla asuvan vanhemman kautta. (Ritala-Koskinen 2001, 164-165.) Haastatteluissa ainoastaan yksi vanhempi kertoi, että lapset tapaavat isän puolen lähisukua säännöllisesti ja lapsen välit isovanhempiin ovat läheiset.

Luottamuksen puute vanhempien välillä oli suurin syy siihen, miksi lasta tavattiin perhetapaamispaikassa. Suurin osa haastateltavista kertoi, että vanhempien välillä oli epäluottamusta. Vanhempi kertoi, että *”meidän suhteeseen liittyy aika äärimmäistä epäluottamusta hänen taholta.” (H5)*

Haastatellut isät kokivat, että lapsen äiti ei luottanut heidän hoito- ja hoivataitoihinsa lapsien suhteen. Heidän mukaan lapsen tapaamiset perhetapaamispaikassa oli äidin vaatimus siihen, että he saisivat tavata lasta. Eräs vanhempi totesi, että *”nämä käynnit täällä on niin kuin äitin päätös ja vaatimus.” (H6)* Tällainen äidin taholta tuleva epäluottamus aiheutti lapsen toisessa vanhemmassa surua ja huolta lapsen mahdollisesta menetyksestä.

”Hän käytännössä saneli sen, että täällä tavataan, ehdotus on väärä sana, hän sanoi, että suostuu tähän, jolloin tietysti minä, minun oli siis suostuttava siihen myös, ei oikein voinut sanoa mitään, jos olisin sanonut ei, niin se olisi käytännössä tarkoittanut sitä, että lasta en näe.” (H5)

Perhetapaamistoimintaa käyttävien muita syitä olivat yksinkertaisesti se, ettei ollut mitään paikkaa, missä lasta voisi tavata. Eräs haastateltava kertoi, että eropäätöksen vahvistuttua, hän muutti pois yhteisestä kodista, eikä sinne minne hän muutti tilapäisesti, voinut viedä lapsia. Lapsia ei voinut myöskään tavata toisen vanhemman kodissa. Kaikki haastateltavat kertoivat, että eron jälkeen lasta ei voinut enää tavata entisessä yhteisessä kodissa. Muutama oli sitä kokeillut hetken aikaa, mutta se ei ollut toiminut. Useimmiten äidit kielsivät isien tulemisen heidän kotiin. He halusivat pitää omasta yksityisyydestä kiinni. Kaikki haastateltavat toivoivat, että heidän eron jälkeinen elämä olisi normaalia ja luottamuksellista ja lapset voisivat tavata etävanhempaansa hänen omassa kodissaan. Toive oli yhteinen sekä isille että äideille. Heidän mielestään he käyttivät tätä paikkaa, koska jotain oli parisuhteessa mennyt vikaan.

”Aika usein kuitenkin, jos täällä järjestetään tapaaminen, niin vanhempien välit eivät ole hyvät, koska muutenhan vanhemmat tapaisi jossain kotona tai muualla.” (H3)

”Tapaamisajat on yleensä sovittu pitkäksi aikaa, mutta sitten kun ei meidän pitänyt täällä ikuisesti käydä, tää on nyt jo aika pitkään, mun mielestä, kyllä mulla on niin kuin toivomus, että voitais tapailla ihan muualla ihan vaikka, ihan normaali puistossakin vaikka ihan jossain, mutta äidille ei ole käynyt.” (H6)

Toisaalta erityisen hankalissa erovanhempien huoltoriitatapauksissa perhetapaamistoimintaa ei voi käyttää lasten tapaamiseen. Käyttäessä perhetapaamistoiminnan palveluja vanhempien pitää tulla toimeen keskenään ja pystyä keskustelemaan asiallisesti. Vanhempien välistä riitelyä ei sallita lasten tapaamisissa eikä vaihtotilanteissa ja siihen tarvittaessa puututaan. Linnavuoren (2007) tutkimuksen mukaan vanhempien eron jälkeen lapsia eniten harmittaa vanhempien riidat sekä kykenemättömyys yhteistyöhön lapsen asioissa. Lapset kertoivat olevansa viestinviejinä vanhempien välillä. Myös Smart (2004, 2006) on tutkimuksissaan todennut, että lasten hyvinvointia eron jälkeisessä elämässä tukee vanhempien keskinäinen kunnioitus, joustavuus sekä käyttäytyminen lapsia ja toisiaan kohtaan. Eräs haastateltava kiteytti asian näin:

”Perheet, jotka on tässä tilanteessa, että tapaamiset järjestetään täällä niin se ei kuitenkaan tarkoita sitä että olis kauheita ongelmavyhtejä tai jotain hankalia ihmisiä vaan tilanteet vaan menee joskus siihen pisteeseen.” (H3)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston järjestämässä perhetapaamistoiminnassa olevat lapsen tapaamiset eivät ole valvottuja eivätkä tuettuja. Lapsi on tapaamisten aikana vanhempiensa vastuulla. Osa haastateltavista kuitenkin koki, että tapaamiset siellä ovat kuin vähän

valvottuja, koska paikalla on ulkopuolinen vapaaehtoistyöntekijä. Eräs haastateltava kertoi, että tapasi lastaan perhetapaamispaikassa, koska koki että paikassa voi tavata melkein kuin valvotusti ja näin hän suojaasi itseään. Hän kertoi olevansa ikään kuin itse suojaassa tapaamispaikassa tapaamisen aikana. Tähän entiseen parisuhteeseen liittyi äärimmäistä epäluottamusta.

”Oon itte sitä mieltä, että mä en suostu tapaamaan lasta, muuta kuin valvotusti, tavallaan suojaan itteeni siltä, kun ne järjestetään täällä, niin nehän on niin kuin ikään kuin valvottuja, niin suojaan itteeni näiltä niin kuin oikeudenkäynneiltä.” (H7)

Haastattelujen perusteella etävanhemman muu yhteydenpito muualla asuvaan lapseen oli erittäin vähäistä. Vanhemmista yli puolet sanoi, että eivät pidä minkäänlaista muuta yhteyttä lapseen kuin nämä tapaamiskäynnit. Muutama haastateltava kertoi pitävänsä yhteyttä lapsiin puhelimitse soittamalla ja viestittämällä. Nämä yhteydenpidot olivat päivittäisiä. Eräs vanhempi kertoi soittavansa silloin tällöin lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle ja siinä samalla juttelevan lapsen kanssa. Vähäisen yhteydenpidon syyksi mainittiin useimmiten, että lähivanhempi oli kieltänyt yhteydenpidon tai lapsi oli niin pieni, että puhelinkeskustelut tai tekstiviestit eivät vielä onnistuneet. Muutama tapaava vanhempi kertoi, että oli aluksi suhtautunut epäluuloisesti perhetapaamistoimintaan ja lähtenyt ensimmäiseen tapaamiseen mieltäväisenä. Lopulta he olivat hyvin tyytyväisiä toimintaan ja suhtautuivat siihen myönteisesti. Kaikkien haastateltavien vanhempien mielestä perhetapaamistoiminta oli erittäin tärkeä palvelu ja he toivoivat sen jatkuvan myös tulevaisuudessa. Heidän mielestään tapaamispaikkatoiminta palveli hyvin heidän sen hetkistä tilannetta. Yleisesti ottaen perhetapaamistoiminta sai hyvää palautetta. Eräs vanhempi totesi *”täällä paikassa on oltu tosi hienotunteisia ja semmoisia ja oon saanut ymmärrystä, täällä on hyvin otettu huomioon ja ymmärretty.” (H3)* Hän koki, että tapaamispaikan työntekijät osasivat olla empaattisia ja ymmärtäväisiä sekä auttoivat perhettä vaikeassa tilanteessa.

Perhetapaamispaikkaa pidettiin ikään kuin välipysäkkinä lasten tapaamisissa vanhempien eron jälkeen. Vanhemmat arvelivat, että lasten tapaamisia hoidetaan aluksi tässä paikassa, katsotaan miten ne menevät ja sieltä hiljalleen ne siirtyvät etävanhemman kotiin. Näin oli jo muutamassa tapauksessa käynyt ja tällä tavalla loputkin haastateltavat toivoivat menevän. Tutkimukseni vanhemmat kokivat, että heitä arvostettiin ja kuunneltiin perhetapaamistoiminnassa. Lapsen etu oli sekä vanhemmille että paikan työntekijöille yhteinen näkökulma. Vanhemmat kokivat saavansa hyviä neuvoja työntekijöiltä yhteisen vanhemmuuden tukemiseen. Lapsi ja ero -hankkeen

projektityöntekijät olivat osallistuneet myös lapsen asioissa neuvotteluihin, tuoden niihin näkökulmaa tapaamisten sujumisista ja vanhemmuuden toteutumisesta.

6.2.2 Aika apuna jaettua vanhemmuutta rakentamassa

Moni vanhempi kertoi, että erosta kulunut aika oli auttanut ja helpottanut suhdetta entiseen puolisoon ja sitä kautta yhteisen jaetun vanhemmuuden toteutumiseen. Haastateltavan sanoin *”kyllähän aika niin kuin aina vaikuttaa.” (H5)* He kertoivat, että suhde entiseen puolisoon oli tällä hetkellä asiallinen ja muodollinen. Suurempia riitoja ei ollut ja lasten asioista pystyttiin sopimaan. Toisaalta vanhempien yhteydenpito tapahtui useimmiten pelkästään sähköpostilla tai tekstiviestein. Osa vanhemmista kertoi, että on yhteydessä ainoastaan lapsen asioissa toiseen vanhempaan sähköpostilla ja viesti kulkee perhetapaamistoiminnan projektityöntekijöiden kautta. Eräs vanhempi totesi, että *”tuskin me ei varmaan olla ainoat jolla se ei kommunikointi pelaa.” (H3)*

Haastateltavien mielestä lapsen tapaamiset perhetapaamispaikassa olivat tuoneet luottamusta vanhempien välille ja näin edesauttaneet jaettua vanhemmuutta. Yhden haastateltavan hartain toive oli, että etävanhemman ja lapsen välille syntyisi turvallinen isä-lapsi-suhde. Niin että lapsi oppisi tuntemaan myös toisen vanhempansa ja että vanhempi oppisi rakastamaan lastaan aidosti. Hän toivoi myös, että lapsi tapaisi isäänsä useammin. Castrènin (2009b, 156) mukaan miehillä ja naisilla on erilainen liikkumatila eron jälkeisessä vanhemmuudessa. Miehillä on naisia enemmän valinnanvaraa siinä, millaista eron jälkeistä vanhemmuutta he elävät. Miehet voivat valita sellaisen eron jälkeisen vanhemmuuden, joka joustaa ja tasapainoilee esimerkiksi uuden puolisosidoksen välillä. Tutkimukseni mukaan tällaiseen harvemmin tapahtuvaan tapaamiseen oli yleisemmin syynä vanhempien kotien pitkä välimatka tai etävanhemman haluttomuus tavata lasta jostain muusta syystä.

”Tarkoitus on pitää semmoista niin kuin ohutta sidettä siihen lapseen, että sitten kun hän on aikuinen, niin on niinku paremmat mahdollisuudet sitten tavata, mutta sitä ei tiedä kuinka ne asiat sitten menee, mutta kuitenkin semmoinen pieni, hento side on hyvä säilyttää, ettei ihan kokonaan katkaise.” (H7)

Tässä kertomuksessa tuli hyvin esiin vanhempien ristiriitainen suhde ja sen vaikutus lapsen ja etävanhemman suhteen muodostumiseen. Tämä vanhempi ajatteli, että tapaamiset lapsen kanssa edes vähäisissä määrin auttavat heidän väliseen suhteeseen ja siihen että lapsi tietää kuka hänen

vanhempansa on. Ja myöhemmin lapsen kasvaessa, lapsi voisi itse määrittää suhteensa toiseen vanhempaan ja päättää tapaamisista ja yhteydenpidosta. Myös Huttunen (2001, 112) toteaa, että isät voivat elätellä toivoa siitä, että lapsien aikuistuesssa, he ymmärtäisivät isän näkemyksen asioista ja ehkä itse rakentaisivat sen jälkeen suhteen isäänsä.

Muutamassa tapauksessa lapsen tapaamisessa oli aluksi ollut mukana lapsen äiti. Tapaamisten jatkuessa äidit olivat jättäytyneet niistä pois eli luottamus toiseen vanhempaan oli hiljalleen palautumassa. Äidin läsnäolo saattaa myös huonontaa tapaamistilannetta, koska tällöin lapsi ei ole suorassa kontaktissa isään, vaan lapsi kysyy kaikki asiat ensin äidiltä. Äitien tunteet isiä kohtaan saattavat myös vaikuttaa tapaamiseen ja sitä kautta lapsen käyttäytymiseen.

Haastateltavien mukaan tapaamiset perhetapaamispaikassa olivat auttaneet myös etävanhemman ja lapsen suhdetta. Varsinkin ne vanhemmat, jotka tapasivat lasta usein ja säännöllisesti, olivat kokeneet, että suhde lapseen oli parantunut ja tiivistynyt. Tapaava isä kuvailee lapsen tapaamista näin:

”Tällä hetkellä menee parempaan suuntaan, on se varmaan sillee että se niin kuin että se lapsi näkee minut, niin se nauraa ja ojentaa käsiä, että ota syliin, niin näkeehän siitä sillee, että ei se nyt ainakaan, ei lapsi nyt koe minua mitenkään vieraana.” (H5)

Toisaalta myös harvemmin lasta tapaavat vanhemmat kertoivat, että tapaamispaikalla on ollut merkittävä rooli suhteen luomisessa lapseen. Eräs vanhempi kertoi, että oli aloittanut lapsensa tapaamiset perhetapaamispaikassa pitkän tauon jälkeen. Ensimmäisillä kerroilla lapsi oli ollut hyvin jännittynyt ja pelokas, mutta seuraavilla tapaamisilla tunnelma oli ollut rauhallinen ja lapsen ujous kaikonnut. Hän koki, että vähäinenkin määrä lapsen tapaamisia oli riittävää.

”On mun mielestä semmoinen vähäinenkin tapaaminen on ollut merkittävää, että mutta siitä huolimatta oon tullut ja itte olen sitä mieltä, että tällainen vähäinen tapaaminen on toistaiseksi ihan riittävää.” (H7)

Vanhempien kanssa keskusteltiin lapsen tapaamisten määrästä ja tiheydestä sekä niiden vaikutuksista suhteen muodostumiseen lapsen kanssa. Kaikki vanhemmat tiesivät, että mitä pienempi lapsi oli, sitä suurempi merkitys oli tapaamisten tiheydellä luodakseen vuorovaikutuksellisen suhteen lapsen kanssa. Tutkimusten mukaan pienten lasten ja pois muuttavan

vanhemman suhde vaatii erityistä huomiota kehittyäkseen. Lapsen tapaamisia pitää olla usein, vaikka ne olisi lyhytkestoisia. (Kiianmaa 2008, 102.)

Vanhemmat kertoivat, että lapset suhtautuivat perhetapaamistoiminnassa oleviin tapaamisiin hyvin luonnollisesti. Perhetapaamistilasta oli tullut tuttu paikka ja lapset luottivat siellä oloon. Vaihtotilanteissa erityisesti pienten lasten kohdalla tuli itkua, mikä on normaalia lasten eroahdistusta. Haastateltavat kertoivat, että lapsen toi tapaamiseen yleensä äiti. Jossain tapauksissa lapsen kuljettamista tapaamisiin hoiti äidin ystävä, näin toimimalla äiti koki, että lapsen on helpompi jäädä tapaamiseen ja näin voidaan välttää ylimääräinen sanailu vanhempien välillä. Muutamassa tapauksessa isät hakivat lapsen itse kotoaan perhetapaamispaikkaan. He viettivät tapaamisajan siellä ja palauttivat lapsen takaisin kotiin. Ainoastaan yksi vanhempi kertoi, että lapsi reagoi tapaamisiin tällä hetkellä voimakkaasti vaikka ensimmäisillä kerroilla lapsi oli tullut mielellään tapaamisiin. Äiti kertoi, että tapaamisten jälkeen lapsi kiukuttelee, itkee ja takertuu häneen. Tutkimusten mukaan vanhempien erolla on aina vaikutusta myös pienen lapsen elämään. Pieni lapsi reagoi eron lisääntyneellä itkeskelyllä, takertumisella, huomionkipeydellä ja univaikeuksilla. (Kiianmaa 2008, 101-102.) Myös Bowlby (1998) puhuu lapsen eroahdistuksesta, joka ilmenee suruna ja ahdistus- ja masennusoireina.

6.3 Perhetapaamistoiminta

Perhetapaamistoiminta sijaitsee Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston tiloissa Laivakadun perhetalolla. Perhetapaamistoimintaa järjestetään myös Pirkkalan Pereenkulman Perhekeskuksen tiloissa. Laivakadun perhetalon perhetapaamispaikan tilat sijaitsevat ensimmäisessä kerroksessa, minne on helppo tulla. Tiloihin kuuluu olohuone sohvineen ja pöytineen sekä keittiönurkkaus ja wc-tilat.

6.3.1 Tapaamispaikka

Haastatteluissa tärkeimmäksi asiaksi tapaamispaikan suhteen nousi toiminnan alueellinen sijainti lähellä kaupungin keskustaa. Monet haastateltavat liikkuivat yleisillä kulkuneuvoilla ja kokivat, että tapaamispaikkaan oli helppo ja nopea tulla. Joku vanhemmista mietti asiaa jopa vapaaehtoisten kannalta, että myös heitä saa varmaan helpommin tähän paikkaan keskeisen sijainnin vuoksi. Sijainnille annettiin kehuja myös, että autoille löytyi iso parkkipaikka ja se oli ihan vieressä. Puisto,

joka sijaitsi tapaamispaikan kyljessä, sai positiivista huomiota. Monet vanhemmat kertoivat, että kävivät usein puistossa leikkimässä lasten kanssa. Eräs haastateltava kertoi, että ilmojen salliessa olivat peräti koko tapaamisajan puistossa, kävivät vain välillä sisällä syömässä.

Tapaamispaikan tilat vaikuttivat haastateltavien vanhempien mielestä kivoilta ja sopivilta tällaiseen toimintaan. Tilat olivat siistissä kunnossa ja näin lapset pystyivät huoletta konttaamaan lattialla sekä leikkimään. Tapaamispaikassa oli riittävästi leluja vanhempien mielestä. Tilaa kuvattiin myös kodinomaiseksi ja erinomaiseksi. Eräs vanhempi totesi, että *”tässähän on tavallaan olohuone, tässä voi leikkiä, touhuta ja sitten pystyy just laittaa tuota ruokaa tos ja muuta.”* (H4) Tapaamispaikassa lapsen kanssa leikittiin leluilla, pelattiin pelejä, heitettiin palloa ja luettiin kirjoja. Keittiönurkkausta pidettiin tärkeänä. Siellä pystyi ensin säilyttämään lapsen ruokaa jääkaapissa ja sitten lämmittämään se mikrossa. Aikuinen pystyi keittämään kahvia tai teetä itselleen. Lasta tapaava vanhempi kertoi, että *”mun mielestä tässä on hyvä tavata, että on niinku kahvinkeitto mahdollisuudet ja sitten ollaan eväitä tässä syöty.”* (H7)

Tapaamispaikkatilán kylpyhuoneessa sai hoidettua vessa-asiat lasten kanssa ja vauvoille vaihtaa vaihtaa. Se oli vanhemmille tärkeää, koska lasten kanssa aina joutuu miettimään, missä käydä vessassa ja onko tilat sopivat lapsille. Jotkut vanhemmat pitivät tärkeänä, että tapaamispaikkatoiminta on käyttäjille ilmaista. Yleisesti vastaajat kokivat tilan olevan viihtyisä, kuten vanhemmat sanoivat:

”Mä ihan sillee niin kuin tykkään tästä tilasta myös, tämä on ihan mun mielestä kiva kompromissi semmoista niin kuin kodikkuutta ja toisaalta tämä on kuitenkin selvästi julkinen tila tai semmoiseksi suunniteltu, että tuota kyllä mä oon tässä ihan sillee viihtynyt.” (H5)

”Kodinomainen, mutta ei kenenkään koti.” (H7)

Toisaalta ne vanhemmat, jotka tapasivat tilassa pientä lasta, kokivat, ettei tila ole ihan lapsiystävällinen. Heidän mielestään tilassa oli liikaa ”tilpehööriä”, mitä lapsi pystyi repimään, rikkomaan ja ottamaan suuhunsa. Pienet lapset olivat kovia tutkimaan ympäristöä ja heitä kiinnostivat esimerkiksi ikkunoiden sälekaihtimet, erilaiset esitteet ja paperit sekä keittiön laatikot ja myös jääkaappi, joka sijaitsi lattiatasossa. Yksi vanhempi mietti, miten kurakeleillä homma olisi toiminut pienen eteisen vuoksi. Yleensä jos paikassa tavattiin isompia lapsia, niin tilassa oltiin vähemmän, lähinnä syömässä. Silloin paikkaa käytettiin vain vaihtotilanteessa. Lapsen/lasten

kanssa oltiin leikkipuistossa, kaupungilla tai huvipuistossa. Muutama vanhempi myös kertoi, että lapsille oli jäänyt tapaamispaikasta hyviä muistoja, jotka olivat tulleet esiin lasten kertomuksissa. Eräs isä kertoi, että lapsi oli kysynyt häneltä: *”koska me mennään sinne leikkipaikkaan, mihin otetaan aina eväät mukaan.”* (H8)

6.3.2 Kehittämistoiveita

Vanhempien kanssa keskusteltiin myös tapaamispaikkatilan kehittämisestä ja mitä he itse käyttäjinä kaipasivat tilaan. Suurin osa vanhemmista oli tyytyväisiä toimivaan tilaan, eikä heillä ollut mielessä mitään kehittämissuunnitelmia. Muutamalla vanhemmalla oli konkreettisia kehittämistoiveita, joita ovat itse kaivanneet tiloja käyttäessään. Eräs tapaava vanhempi kaipasi lastenrattaita, joita voisi lainata ja millä mennä pienen lapsen kanssa ulkoilemaan lähialueelle. Tai isommalle lapselle voisi paikassa olla pieni pyörä. Näin lapsen tapaamista voisi laajentaa ulos menolla. Rattaita perusteltiin myös sillä, että lasta voisi nukuttaa niissä päiväunille. Toinen vanhempi esitti toiveen askartelunurkkauksesta, jossa voisi lapsen kanssa touhuta niin, ettei tarvitse pelätä tilojen sotkeentumista. Hän mietti, että olisi kiva lapsen kanssa värittää vesiväreillä tai vaikka tehdä savesta jotain yhdessä.

Kaikki haastateltavat kertoivat, että yleensä lapsen tapaamiset saatiin sovittua hyvin lapsen toisen vanhemman ja perhetapaamistoiminnan projektityöntekijän kanssa. Jotkut vanhemmat sopivat tapaamisajankohdaksi hyvinkin pitkälle ajanjaksolle ja toiset vain muutamia kertoja kerrallaan. Vanhemmat kokivat, että viikonlopun tapaamisajat olivat suosittuja ja niitä oli hankalampi saada kuin jos tapaamiskerta olisi ollut viikolla. Tapaamisajankohtaan vaikutti myös vapaaehtoisten saanti sekä toisen vanhemman aikataulut. Pienen lapsen tapaamisen ajankohtaa häiritsi lapsen säännöllinen arkirytmisi päiväunineen.

Tähän teemaan liittyen, kysyin vanhemmilta, missä lapsia tavattaisiin siinä tapauksessa, jos tätä paikkaa ei olisi käytettävissä. Perhetapaamistoiminta oli kaikille tutkittaville todella tarpeellinen paikka lapsen tapaamiseen. Kaikki vastaajat kertoivat, että jos tällaista lapsen tapaamispaikkaa ei olisi, niin lapsen tapaaminen olisi todella vaikea järjestää. Erä vanhempi totesikin, että *”tapaaminen ei ole tästä paikasta kiinni, mutta vaikeaa olisi järjestää.”* (H2) Puolet vastaajista sanoi suoraan, ettei heillä ollut aavistustakaan, missä tapaaminen voisi silloin olla. Ja toinen puoli vastaajista sanoi, että totta kai lasta tavattaisiin myös siinä tapauksessa, mutta missä, niin se olisi hankala asia

järjestää. Eräs vanhempi arveli, että siinä tapauksessa lapsen tapaaminen olisi varmaan valvottu tapaaminen. Toisaalta haastateltavat tiesivät, ettei valvottuja tapaamisia saa kovin helposti. Kuten eräs vanhempi totesi, että pitää heittäytyä ”hampuksi”, että saisi lapsen tapaamisen valvotuksi. Muutama vastaaja arveli, että silloin tapaisi lasta ehkä jossain ulkona tai kauppareissujen yhteydessä.

”Että semmoista niin kuin se on tietysti, se voi ajatella nyt kahdella tavalla joko niin että asiat tuppaaavat järjestymään ja jotenkin se olisi järjestynyt tai sitten että siis no varmaankin jollakin tavalla ne tapaamiset olis järjestetty, en mä oikein usko että niin kuin lapsen äitikään olisi lähtenyt siihen, että mun, tuskin olisi täysin yrittänyt sulkea mua lapsen elämästä siinäkin tapauksessa, että jos tätä paikkaa ei olisi ollut sitten oltaisiin järjestetty jotain muuta, mutta mulla ei ole harmainta hajua, mikä se olisi, mikä hänelle siinä tapauksessa olisi sopinut.” (H5)

Vanhempien haastatteluissa tuli ilmi, että Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston perhetapaamistoiminnan järjestäminen on eronneille vanhemmille erittäin tarpeellinen palvelu. He pitivät tärkeänä, että tällainen toiminta mahdollistaa lapsen ja etävanhemman suhteen jatkumisen erosta huolimatta. Erotilanteet ovat jokaisella pariskunnalla erilaisia ja tilanteet muuttuvat, joten tällainen toiminta voi auttaa erovanhempia joko yksittäin tai pitkällä aikavälillä. Vanhemmat luottivat perhetapaamistoiminnan palveluihin ja olivat niihin erittäin tyytyväisiä, kuten eräs vanhemmista sanoi *”Todellakin on kiitollinen, että tämä paikka on olemassa, täällä on lelut lapselle ja lapsen on helpompi tänne jäädä kuin tuonne kadulle tai puistoon.” (H3)*

6.3.3 Vapaaehtoiset tapaamisten tukena

Perhetapaamistoiminnan pyörittämisestä vastaa joukko koulutettuja vapaaehtoisia. Vapaaehtoisen tehtävä on olla ottamassa perhe vastaan, avata ja sulkea ovet. Tapaamisen ajan vapaaehtoinen on paikan päällä, mutta ei puutu tilanteeseen kuin tarvittaessa. Perhe voi pyytää häneltä apua tai tukea lapsen kasvatukseen ja ohjaukseen. Tapaamisista ei kirjata raportteja eikä perheistä kerätä asiakasrekisteriä. (Lapsi ja ero -hanke 2014.)

Kysyttäessä haastateltavilta vapaaehtoisista ja heidän toiminnastaan, kaikki olivat kokeneet, että vapaaehtoiset olivat tärkeitä toimijoita ja oikealla paikalla. Vanhempien mielestä tapaamispaikkaan oli luontevaa ja helppo tulla vapaaehtoisten vuoksi. He kokivat luottamusta ja kunnioitusta vapaaehtoistyöntekijöiden taholta. Eräs vanhempi kertoi, että *”Minuun luotettiin vanhempiana,*

vaikka otin yhteen lasten kanssa ja riitelin.” (H1) Vapaaehtoiset työntekijät toimivat kuten heidät oli koulutettu ja opastettu. Vanhempien mielestä vapaaehtoisilta sai apua ja tukea lapsen ohjaukseen ja kasvatukseen tarvittaessa, mutta he eivät puuttuneet tapaamisen kulkuun ilman syytä.

”Mikä on hyvä, että ei he niin kuin kauheesti puutu siis sillee, ei ne siihen lapsen hoitoon oo puuttuneet koskaan, eikä oo sillai ollut sellaista tarvettakaan, mä oon varma, että he puuttuis, jos he tulis siihen tulokseen, että nyt ei joku asia vaan onnistu tai että olis vaikka niin kuin olis täysin piittaamaton siitä lapsesta, niin kyllähän he silloin varmasti auttaisivat, niin varmaan heilläkin on lastensuojeluilmoitus velvollisuus.” (H5)

Haastateltavat arvostivat vapaaehtoisia, kun tekevät tällaista työtä. Vanhemmat kertoivat myös miettineensä vapaaehtoisten sitoutumista tähän työhön ja kertoivat kunnioittavan sitä. Tutkimusten mukaan vapaaehtoistyöntekijöiden sitoutuminen on olennainen osa sitä toimintaa, missä vapaaehtoinen toimii. Vapaaehtoisten työntekijöiden sitoutumisen tapaa määrittävät pääsääntöisesti perhe, opinnot ja työ. Erityisesti emotionaalinen palkitsevuus auttoi sitoutumista vapaaehtoistyöhön eli kokemus siitä, että saa työstä myös itselleen jotain. (Utti 2009.) Perhetapaamistoiminnan vapaaehtoistyöntekijöitä kuvattiin muun muassa sanoilla puolueeton, neutraali ja huomaamaton.

”Sellaista ei ole käynyt, ettei ole tullutkaan vapaaehtoista, sitä vapaaehtoisten sitoutumista täytyy kiittää, että tosiaan aina ovat täällä olleet ja niin kuin hommansa hoitaneet ja tosiaan kun mieltii, että ovat vapaaehtoisia, niin ihan tosi hienoa on se, ei ole siirretty tapaamisia, vaan aina on saatu vapaaehtoinen, oon hyvin tyytyväinen heidän toimintaan.” (H5)

Useat haastateltavat kertoivat, että vapaaehtoisiin ei kiinnittänyt oikeastaan mitään huomiota. Heistä tuntui, että tapaamispaikassa oli vain lapsi ja vanhempi, vaikka vapaaehtoistyöntekijä oli läsnä samassa tilassa istuen omalla paikallaan lukien tai tietokoneella ollen. Vapaaehtoinen voi olla myös konkreettisesti apuna perheelle. Haastateltava kertoi tulevansa tapaamiseen toiselta paikkakunnalta ja sanoi, että oli saanut apua työntekijältä kaupungin keskustassa liikkumiseen. Vapaaehtoinen oli lähtenyt mukaan vanhemman ja lapsen kanssa kaupungille ja opastanut vanhempaa vieraassa kaupungissa.

Vanhemmat kertoivat vapaaehtoisten hallitsevan tapaamistilanteen, vaikka toisinaan kävi niin, että lapsi haki huomiota työntekijöiltä. Vapaaehtoiset osasivat ohjata lapsen takaisin tapaavan vanhemman luo luontevasti. Toisaalta vanhemmat arvostivat sitä, että vapaaehtoistyöntekijät

pystyivät olemaan paikallaan niin kuin eivät olisikaan siinä ja näin ei lasten huomio kiinnittynyt heihin. Eräs vanhempi kertoi, että enemmän hänestä tuntui, että he häiritsivät työntekijää leikeillään. Hän sanoi ”*Joskus teki mieli sanoa, että mee vain ulos lukemaan, kun on nätti keli, että me pärjätään kyllä tässä.*” (H8)

Haastateltavien kanssa keskusteltiin myös vapaaehtoisten mahdollisesta raportoinnista ja kirjaamisesta, että kaipaavatko vanhemmat sitä. Eräs haastateltava sanoi, ettei kaipaa, koska tapaaminen on harvoin ja lyhytkestoinen. Hän jatkoi, että jos lapsen tapaaminen olisi ajallisesti pidempi, niin siinä tapauksessa hän haluaisi tietää, miten on mennyt. Toinen haastateltava myös kertoi, että kaipaisi jonkinlaista tiedonantoa, varsinkin jos tapaamisessa tapahtuu jotain yllättävää. Eräs vanhempi kertoi, että haluaisi tapaamisten seuranta, jolla voisi todistaa, että lapsi on tavannut toista vanhempaa. Näihin tapauksiin liittyi vanhempien välistä luottamuspulaa. Muutama haastateltava kertoi, että he hyötyisivät vapaaehtoisten raporteista, koska lapsen tapaamiset menevät hyvin heidän mielestään.

”Mun entinen puoliso on kovin kyseenalaistanut sitä mun kykyä toimia sen mun lapsen kanssa, niin mä uskon että nämä vapaaehtoiset jos heillä semmoinen mahdollisuus raportointiin olisi niin heidän raportit olisi huomattavasti mairittelemia.” (H5)

Vapaaehtoiset työntekijät ovat tavallisia ihmisiä, joita yhdistää auttamisen halu. Vaikka vapaaehtoiset ovat sitoutuneita työhönsä, niin silti heidän elämänsä voi muuttua ja mielenkiinnostuksen kohteet muuttua. Useat haastateltavat kokivat, että perhetapaamistoiminnan vapaaehtoisten vaihtuvuus oli ollut suurta, mutta toisaalta ymmärsivät sen, että on varmaan vaikeaa saada aina vapaaehtoinen paikalle tietynä ajankohtana. Eräs haastateltava kertoi, että joskus vapaaehtoinen oli ollut myöhässä ja eräänä kertana jopa oli käynyt niin, ettei paikalle ollut tullut ollenkaan työntekijää eivätkä he olleet päässeet tapaamispaikkaan sisälle. Nämä vanhemmat kuitenkin kertoivat ymmärtävän inhimillisiä virheitä tulevan jatkossakin toiminnassa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän pro gradu -tutkielman yhtenä tarkoituksena oli tarkastella eronneiden vanhempien kokemuksia Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämästä perhetapaamistoiminnasta. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita myös eronneiden vanhempien tavasta puhua yleensä omasta erosta ja eron jälkeisestä jaetusta vanhemmuudesta. Vuosittain Suomessa eroaa noin 13 000 – 14 000 avioparia ja vanhempien eron kokee noin 30 000 lasta (SVT, 2014). Erojen korkea määrä tekee niistä monia tahoja koskettavan yhteiskunnallisen kysymyksen (Oikeusministeriö 2012). Lasten kautta päivähoito- ja kouluhenkilöstön täytyy toiminnassaan pohtia, miten toimia eronneiden vanhempien kanssa lasten asioissa. Eroperheiden kanssa työskentelevät myös kunnan sosiaalitoimi, perheneuvola ja riitaisissa tapauksissa oikeustoimi. Vaikka vanhempien ero on erittäin henkilökohtainen asia, niin sillä on monia vaikutuksia ympäröivään yhteiskuntaan. Tämän vuoksi uusien eropalvelujen kehittäminen ja niiden toiminnan tutkiminen antaa mahdollisuuksia vaikuttaa myönteisesti eroperheiden auttamiseen ja tukemiseen.

Valtakunnallisesti perhetapaamistoiminta on uusi palvelumuoto eronneille lapsiperheille, jotka tarvitsevat kodinomaisen tilan, jossa etävanhempi voi tavata lastaan eron jälkeen. Syitä lapsen tapaamiseen perhetapaamispaikassa ovat muun muassa vanhempien keskinäinen luottamuspuola, toisen vanhemman asuminen toisella paikkakunnalla tai vanhempien asumisjärjestelyt ovat kesken. Tutkimukseeni haastattelin kahdeksaa vanhempaa, jotka olivat käyttäneet tai käyttivät Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämää perhetapaamistoimintaa. Perhetapaamistoiminta-mallia on tarkoitus laajentaa ympäri Suomea ja vakiinnuttaa se yhdeksi valtakunnalliseksi eropalvelumuodoksi.

Haastattelutilanteet olivat vapaamuotoisia keskusteluja, joita tutkijana ohjasin tutkimuksen teemojen mukaan. Parisuhteen ero on vaikea asia ja se koskettaa koko perheen lähipiiriä. Haastattelut olivat täynnä tunnetta; surua, ehkä vähän vihaakin, pettymystä ja toisaalta myös helpotusta ja ehkä jo iloa. Kaikkien tutkittavien suurin suru oli huoli omasta lapsesta, joka oli joutunut kohtaamaan vanhempiensa eron.

Perhetapaamistoimintaa käyttävät/käyttäneet haastatteleman vanhemmat olivat iältään keskimäärin noin 40-vuotiaita, joilla oli lapsia 1-2. Erovaiheessa heidän lapsensa olivat pieniä, suurimmalla osalla lapset olivat alle kaksi-vuotiaita. Pienten lasten vanhemmat eroavat muita yleisemmin myös

muiden tutkimusten mukaan (esim. Huttunen 2001). Aineistosta tuli esiin, että vanhemmat olivat käyttäneet perhetapaamistoiminnan palveluja noin kolmesta kuukaudesta yhteen vuoteen. Tapaamispaikkaa pidettiin välipysähdyksenä perheiden tilanteessa, kunnes tapaamiset vakiintuivat etävanhemman kotiin. Toisaalta muutamassa haastattelussa tuli ilmi, että jatkossa lapsen tapaaminen saattaa muuttua valvotuksi tapaamiseksi.

Tämän tutkimuksen tuloksissa on tullut ilmi, että eronneet vanhemmat olivat eronsa käsittelyssä eri vaiheessa. Osa vanhemmista koki, että ero oli käsitelty ja siitä päästy yli, mutta osa vanhemmista selvästi eli vielä erokriisissä. Vanhempien haastatteluissa tuli esiin, kuinka erosta kulunut aika vaikutti vanhempien suhteen paranemiseen ja sitä kautta myös lasten hyvinvointiin. Kun vanhempien luottamus toisiinsa parani, niin myös etävanhemman tapaamiset lasten kanssa lisääntyivät ja alettiin keskustella tapaamisten siirtämisestä vanhemman kotiin. Monissa tutkimuksissa (esim. Hokkanen 2005, 171) on tullut esiin erosta kuluneen ajan vaikutus vanhempien välisen suhteen paranemiseen. Tuloksissa oli tullut ilmi myös, kuinka vanhemmat selviytyvät erosta eri tahtiin. Kuitenkin suurin osa haastatelluista vanhemmista koki välit entiseen puolisoon huonoiksi. Eräs vanhempi kertoikin, ettei lapsen tapaamisia järjestettäisi täällä, jos heidän välinsä olisivat hyvät. Perhetapaamistoiminnassa on toisinaan jouduttu tekemään lapsesta lastensuojeluilmoitus, koska on tullut huolta lapsesta ja toisinaan on myös jouduttu ehdottamaan vanhemmille valvottuja tapaamisia ei-valvottujen sijaan (Lapsi ja ero -hanke 2014).

Analyysin perusteella näyttää siltä, että vanhemmat mieltävät, että myös tämä ei-valvotut tapaamiset tietyllä tavalla valvotuiksi, koska paikalla on ulkopuolinen vapaaehtoinen. Tämän vuoksi he luottavat tapaamisten menevän hyvin puolin ja toisin. Tämä herättää pohtimaan perhetapaamisten merkitystä ei-valvottuina tapaamisina. Esimerkiksi yksi vanhemmista sanoi, että valvottua tapaamista ei saa, jollei tekeydy ”hampuksi”. Voi myös pohtia missä kohtaa menee raja valvotun ja ei-valvotun tapaamisen välillä. Myös Lapsi ja ero -hankkeen työntekijät ovat tiedostaneet tuettujen/valvottujen tapaamisten ja perhetapaamisten välisen yhteyden (Lapsi ja ero -hanke 2014). Joka tapauksessa, vaikka raja niiden välillä on hämärä, on perhetapaamistoiminta löytänyt paikkansa ns. matalan kynnyksen eropalveluissa, jossa lapsinäkökulma ja varhainen tuki otettu pääkohdaksi.

Vanhempien kanssa keskustellessa mahdollisista eropalveluista, selvisi, että vain harvat vanhemmat olivat hakeneet tukea muista eropalveluista. Haastatelluista vanhemmista eräs kertoi, että olivat erokriisin aikana kääntyneet seurakunnan perheasiain neuvottelukunnan puoleen. Suurin osa

vanhemmista kertoi, että saivat eronsa käsittelyyn tukea sukulaisilta ja ystäviltä. Myös Hemmingin (2010, 125) tutkimuksen tuloksissa päädyttiin samaan eli henkilön lähipiiri oli se taho, jolta sai paljon tukea erokriisin kohdatessa.

Kaikki haastateltavat vanhemmat kokivat perhetapaamistoiminnan todella tärkeäksi heidän sen hetkessä elämäntilanteessa. Perhetapaamispaikan tiloja pidettiin kodinomaisina ja siisteinä sekä toimivina. Laivapuiston perhetalon tilat sijaitsevat ensimmäisessä kerroksessa, jossa on olohuone sohvineen ja ruokapöytineen ja leluineen, keittiönurkkaus sekä pesuhuonetilat. Vanhemmat kertoivat, että tilassa oli kaikki tarvittava lapsen kanssa olemiseen; lelut, jääkaappi, ruokailutila sekä wc-tilat. Kritiikkiä vanhemmilta tila sai siitä, että paikassa on liikaa pientä tavaraa, jota pienet lapset haluavat tutkia. Tapaamispaikan positiivinen asia oli myös sen keskeinen sijainti lähellä keskustaa. Sijainnilla oli suuri merkitys, koska monet vanhemmat liikkuvat yleisillä kulkuneuvoilla ja näin oli helppo tulla tapaamispaikkaan. Lasten leikkipuisto tapaamispaikan vieressä koettiin merkittäväksi, jota käytettiin paljon ilmojen niin salliessa. Eräs vanhempi kertoi olevansa koko tapaamisen ajan leikkipuistossa lasten kanssa, he kävivät vain syömässä sisällä.

Lapsi ja ero -hankkeen projektityöntekijöiden ja tapaamispaikan vapaaehtoisten rooleihin ja heidän työpanoksiin oltiin tyytyväisiä. Vanhemmat kokivat, että työntekijöiltä sai aina tarvittaessa apua ja tukea. Vanhemmat kokivat luottamusta molemmin puolin, he luottivat työntekijöihin ja he myös itse kokivat, että heihin luotettiin lastensa vanhempina. Projektityöntekijöiden roolina oli alkutapaaminen vanhempien kanssa sekä tapaamisaikojen sovittelu ja järjestely. Tarvittaessa he osallistuivat lapsen asioissa perheen neuvotteluihin eri viranomaisten kanssa. Vapaaehtoisten roolina oli oleminen paikalla tapaamisen ajan ja antaa tukea vanhemmalle tarvittaessa. Perhetapaamistoiminnan tapaamiset eivät ole valvottuja eivätkä tuettuja, vaan lapsi on aina vanhemman vastuulla. Vapaaehtoiset työntekijät eivät kirjaa tapaamisten tapahtumia, vaikka tutkimuksen tuloksissa tuli selvästi esiin, että joskus vanhemmat kirjauksia kaipaavat. Vanhemmat kertoivat, että mahdolliset kirjaamiset olisivat heille hyödyksi, koska silloin tapaamista olisi arvioinut ulkopuolinen ja näin he voisivat todistaa lapsen tapaamisen menneen hyvin.

Eron jälkeinen jaettu vanhemmuus koettiin vaikeana asiana. Suurin osa haastateltavista koki, ettei sellaista ollut eikä sitä olisi mahdollista saavuttaa siinä elämäntilanteessa. Toisaalta osa koki perhetapaamistoiminnan vaikuttavan positiivisesti vanhempien keskinäiseen suhteeseen ja sitä kautta lapsiin sekä jaettuun yhteiseen vanhemmuuteen. Kun lasta tavattiin säännöllisesti ja tapaamiset meni hyvin, myös luottamus toisen kasvatustapaan kasvoi. Kaikki haastattelemani

vanhemmat tahtoivat lapsilleen parasta ja toivoivat, että lapsi voisi elää normaalia elämää tavaten molempia vanhempiaan. Toisaalta eräs vanhempi puhui jopa vieraannuttamis-ilmioistä, jota koki itselleen tehtävän. Aikaisempien tutkimusten tulosten mukaan, jaettu vanhemmuus koettiin uhkana uudelle perhe-elämälle, vaikka sen tarkoitus on lapsen läheisten ihmissuhteiden säilyttäminen eron jälkeen, eikä lapsen ajan jakamista tasapuolisesti vanhempien kesken (esim. Hakovirta & Rantalaiho, 38-39). Pohdin, että johtuuko jaetun vanhemmuuden uhka siitä, että lapset olivat niin pieniä eron tapahtuessa, että lapsen äiti ei luota isän hoivaamisen taitoon. Vai johtuuko se siitä, että vanhempien välinen suhde oli riitaisa. Mykkänen-Hännisen & Kääriäisen (2009, 75) tutkimuksen mukaan vanhempien eroamisen tavalla on suuri merkitys. Vanhempien tullessa hyvin keskenään toimeen ja päättäessä yhdessä eroamisesta vaikuttavat positiivisesti siihen, että jaettu vanhemmuus jatkuu myös eron jälkeen. Silvénin & Kouvon (2008, 112) tutkimuksen mukaan vanhemmuuden jakamiselle ei ole esteenä vanhempien eripuraisuus tai heidän välinen huono kommunikointi, mutta perheväkivalta, sovittamattomat ristiriidat tai vanhemman vakavat psyykkiset sairaudet ovat.

Tutkimukseni mukaan vanhempien ero koettiin vaikeana asiana ja suurta huolta herätti lasten elämä eroperheessä. Vanhemmat käsittelevät eroaan useimmiten yksinään tai lähipiirin kanssa, mutta haastattelujen aikana huomasin, kuinka tarvetta puhumiseen on. Tämän vuoksi mietin, että vaikka monia eropalveluita on Suomessa kehitetty ja niitä ylläpidetään, niin pitäisikö vielä enemmän tällaisia ns. ”matalan kynnyksen” paikkoja kehittää, josta eroavat vanhemmat saisivat nopeasti apua ja tukea lapsilleen sekä itselleen. Haastatteluissa kävi esiin, että vanhemmat kaipaavat erotilanteessa konkreettista apua siihen; mitä tehdä, miten ja koska. Olisi tärkeää, että lapsen tapaaminen ei viivästyisi erokriisin pitkittyessä.

Vanhempien kokemukset Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston kehittämästä perhetapaamistoiminnasta olivat positiivisia. Kaikki haastateltavat kokivat toiminnan todella tärkeäksi ja heidän elämän tilanteeseen sopivaksi. Ajatus siitä, ettei tällaista tapaamispaikkaa olisi, oli vanhemmille suuri ihmetys. Heillä ei ollut mielessä paikkaa, missä tällöin voisivat lastaan tavata. He toivoivat, että tämäntapainen toiminta jatkuisi edelleen ja myös laajenisi valtakunnallisesti. Myös tapaamisten maksuttomuutta pidettiin tärkeänä. Perhetapaamispaikkatilat saivat kiitosta. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on tehnyt perhetapaamistoiminnasta käytäntömallin, jota on tarkoitus viedä myös muihin Suomen kaupunkeihin. Tiedän oman työkokemuksen kautta, että tarvetta tällaiselle mallille on myös pienemmillä paikkakunnilla.

Eron jälkeistä jaettua vanhemmuutta pitäisi alkaa kehittämään ja puhumaan siitä heti eroaville vanhemmille jo ensitapaamisella. Jaetun vanhemmuuden idea on lasten kasvattaminen ja hoivaaminen yhteisten sääntöjen mukaisesti ilman ristiriitoja. Jaettu vanhemmuus on lapsen etu, näin hän ei joudu eroon kummastakaan vanhemmastaan eikä koe hylätyksi tulemista. Eronneiden vanhempien jaettu vanhemmuus on hyvä asia, silloin kun se on hyvin toimiva. Aina sitä ei kuitenkaan ole mahdollista toteuttaa vanhempien kesken. Tähän on syynä esimerkiksi perheväkivalta. Eroavien vanhempien täytyy siirtää eroamisen jälkeen omat tunteensa sivuun ja antaa lapsilleen mahdollisimman hyvä kasvu eron jälkeenkin. Eron käsittelemiseen sekä lapset että vanhemmat tarvitsevat ammattilaisten apua ja tukea sekä aikaa. Tämän vuoksi on tärkeää heti eron alkuvaiheessa saada apua ja viranomaisten osata sitä tarjota.

Jatkotutkimuksen aiheena olisi mielenkiintoista tutkia ei-valvottuja tapaamisia ja valvottuja tapaamisia. Tutkimuksessa voisi vertailla niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Millaiseksi niissä muotoutuu lapsen tapaaminen? Ja miten niissä toteutuu lapsen etu?

Päätän tämän pro gradu -tutkimukseni erään haastateltavan vanhemman sanoihin: *”Suurin osa ihmisistä osaa erota fiksusti, mutta ne, joilla se eroaminen on hankalaa, niin se on useasti pysyvästi hankalaa ja tota semmoiset ihmiset tarvii tämmöistä paikkaa kyllä jatkossakin.” (H7)*

LÄHTEET

- Aalto, Ilana (2004) Perinteisestä uuteen? Isyyden muutoskertomusta purkamassa. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Tampere: Vastapaino, 65-87.
- Antikainen, Mari & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (2009) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 194-223.
- Antila, Tuomo & Kõlhi, Virpi (2006) Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2006:7. <http://stm.fi>. Viitattu 3.11.2014.
- Arajärvi, Pentti (2011) Johdatus sosiaalioikeuteen. Helsinki: Talentum.
- Auvinen, Maija (2002) Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY, 111-168.
- Auvinen, Maija (2006) Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Bowlby, John (1998) Attachment and Loss. Volume 2. Separation. Anxiety and Anger. England: Pimlico.
- Broberg, Mari & Hakovirta, Mia (2009) Isät ja lasten hyvinvointi eron jälkeen. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 123-144.
- Castrén, Anna-Maija (2009a) Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 106-127.
- Castrén, Anna-Maija (2009b) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus.
- Connidis, Ingrid Arnet (2010) Family Ties & Aging. The United States of America: SAGE Publications.
- Ensi- ja turvakotien liitto (2014) <http://ensijaturvakotienliitto.fi>. Viitattu 3.11.2014.

- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 24-42.
- Eskola, Jari (2007) Teemahaastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 2-45.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, Hannele & Pösö, Tarja (2009) Valvottujen tapaamisten näyttäminen. Vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 146-161.
- Forss, Anne & Säkkinen, Salla (2013) Lapsen elatus ja huolto 2012. Terveystieteiden tutkimuslaitos. 16/2013. <http://www.julkari.fi>. Viitattu 15.5.2014.
- Gottberg, Eva (2011) Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja A:129.
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2009) Perhepolitiikka ja yhteinen vanhemmuus. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 36-60.
- Harju, Ulla-Maija & Niemelä, Pauli & Ripatti, Jaakko & Siivonen, Teuvo & Särkelä, Riitta (2001) Vapaaehtoistoiminta seurakunnassa ja järjestöissä. Helsinki: Edita.
- Hemminki, Arja (2010) Kertomuksia avioerosta ja parisuhteen päättymisestä. Suomalainen eropuhe pohjalaisten kirjoituksissa ja naistenlehdissä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 399.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2004) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, Tiina (2005) Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yksinhuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 267.

Hughes, Daniel A. (2011) Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Suomennos Liisa Ritanen. Tampere: PT-kustannus.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Isyyslaki 700/1975. <http://finlex.fi>. Viitattu 6.5.2014.

Jallinoja, Riitta (2000) Perheen aika. Helsinki: Otava.

Jovelin, Emmanuel (2012) Children deal with parental divorce: what are the consequences? (in France). Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 34-45.

Jämsä, Juha (2010) Tarpeeton ja avuton isä. Teoksessa Juha Jämsä & Susa Kalliomaa. Isyyden kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 112-121.

Kaivosoja, Matti (2004) Lait ja sopimukset. Teoksessa Irma Moilanen, Eila Räsänen, Tuula Tamminen, Fredrik Almqvist, Jorma Piha & Kirsti Kumpulainen (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 445-460.

Karttunen, Risto (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Kiianmaa, Kari (2008) Hyvä ero. Uusi elämä. Vantaa: Multikustannus.

Kiiski, Jouko (2011) Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology, No 15.

Kindler Heinz & Sandner Eva (2012) Children of divorce in Germany. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 16-33.

Koivisto, Kaisa (2012) Koettu hallitsematon minuis – kokemus psykoosista ja autetuksi tulosta psykiatrisen sairaalahoidon aikana. Fenomenologinen lähestymistapa. Teoksessa Liisa Kiviniemi, Kaisa Koivisto, Timo Latomaa, Milla Merilehto, Pirkko Sandelin & Teemu Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 117-143.

Kontula, Osmo (2013) Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä. Perhebarometri 2013. Väestötutkimuslaitos – Katsauksia E 47/2013. <http://www.vaestoliitto.fi>. Viitattu 15.5.2014.

Koskiaho, Briitta (2001) Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 15-40.

Kraav Inger & Rootalu Kadri & Läänesaar Siiri-Liisi & Kasearu Kairi (2012) Children in the context of an ending marriage. Aspects of legislation and practice (in Estonia). Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 68-98.

Kuula, Arja (2010) Alaikäisiltä kerätyn aineiston arkistoinnin ja jatkokäytön etiikka. Teoksessa Hanna Lagström & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 213-235.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto, Elina & Pessi, Anne Birgitta (2012) Vapaaehtoistoiminta nuorten mielikuvissa ja motiiveissa. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 168-179.

Kääriäinen, Aino (2008) Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Kääriäinen, Aino (2009) Vertaistukijana erossa - dialogisen kohtaamisen mahdollisuudet. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 254-282.

Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28-45.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. <http://www.finlex.fi>. Viitattu 6.5.2014.

Lapsi ja ero -hanke (2014). Loppuraportti. <http://tampere.mll.fi>. Viitattu 10.2.2015.

Lasten oikeuksien yleissopimus 60/1991. <http://finlex.fi>. Viitattu 6.5.2014.

Lastensuojelun Keskusliitto. <http://www.lskl.fi>. Viitattu 2.4.2015.

- Lehtomaa, Merja (2005) Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitystulkinta-ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 163-194.
- Liimakka, Satu (2012) Kokemus, kieli ja kokemuksen mieli – metodologisia pohdintoja. Teoksessa Liisa Kiviniemi, Kaisa Koivisto, Timo Latomaa, Milla Merilehto, Pirkko Sandelin & Teemu Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 101-114.
- Linnavuori, Hannariikka (2007) Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 313.
- Mahkonen, Sami (2010) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.
- Makkonen, Mikko (1991) Avioeroauttamisen keinot. Avioeroauttajien työstä ja sen kehittämismahdollisuuksista. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. <http://www.mll.fi>. Viitattu 4.8.2014.
- Mason, Jennifer (2002) *Qualitative Researching*. London: Sage.
- Mustonen, Ulla & Huurre, Taina & Kiviruusu, Olli & Berg, Noora & Aro, Hillevi & Marttunen, Mauri (2013) Elämäntilanne, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16- vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32- ja 42-vuotiaina (TAM-projekti). THL Raportti 17/2013. <http://julkari.fi>. Viitattu 1.10.2014.
- Mykkänen-Hänninen, Riitta & Kääriäinen, Aino (2009) Vertaisuus ja vertaistuki eroauttamisessa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Määttä, Kaarina (2002) Avioeron tuska ja helpotus. Helsinki: Tammi.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 13-38.
- Oikeusministeriö (2012) Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa. Mietintöjä ja lausuntoja 2/2012. <http://www.om.fi>. Viitattu 20.9.2014.

- Ojanen, Markku (2001) Auttajaksi oppiminen. Psykologia minuuden tulkkina. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 95-109.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY.
- Perttula, Juha (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia, 115-162.
- Perttula, Juha (2012) Mikä tekee kokemuksen tutkimisesta fenomenologista? – fenomenologisen ajatteluni kehityspolkuja. Teoksessa Liisa Kiviniemi, Kaisa Koivisto, Timo Latomaa, Milla Merilehto, Pirkko Sandelin & Teemu Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 319-336.
- Perttula, Juha (2014) Fenomenologia aikuisen kehityksessä. Teoksessa Kaisa Koivisto, Jani Kukkola, Timo Latomaa & Pirkko Sandelin (toim.) Kokemuksen tutkimus IV. Annan kokemukselle mahdollisuuden. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 73-90.
- Peuralahti, Elina (2012) Lapsen tapaamisoikeus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Pohjola, Anneli (2007) Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 11-31.
- Raatikainen, Panu (2004) Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.
- Rusanen, Eija (2011) Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.
- Sevón, Eija & Huttunen, Jouko (2004) Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Tampere: Vastapaino, 133-165.
- Silvén, Maarit (2010) Perhesuhteet muuttuvat – vanhemmuus pysyy. Teoksessa Maarit Silvén, (toim.) Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva kustannus, 11-18.

- Silvén, Maarit & Kouvo, Anna (2008) Onko läheisillä perhesuhteilla kauaskantoisia vaikutuksia lastemme elämään? Teoksessa Anja Riitta Lahikainen, Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 98-116.
- Sinkkonen, Jari (2005) Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Päivi Lipponen & Pirjo Wesaniemi (toim.) Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Helsinki: Kirjapaja, 125-137.
- Sinkkonen, Jari (2008) Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.
- Smart, Carol (2004) Equal shares: rights for fathers or recognition for children? *Critical Social Policy* 24(4), 484-503.
- Smart, Carol (2006) Children`s narratives of post-divorce family life: from individual experience to an ethical disposition. *The Sociological Review* 54(1), 155-170.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko. <http://evl.f>. Viitattu 2.4.2015.
- Suomen perustuslaki 731/1999. <http://finlex.fi>. Viitattu 6.5.2014.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2014) Käräjäoikeuksien siviiliasioiden ratkaisut. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi>. Viitattu 15.5.2014.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2014) Siviilisäädyn muutokset. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi>. Viitattu 15.5.2014.
- Tamminen, Tuula (2004) Vapaaehtoistoiminta ja kansalaisjärjestöt. Teoksessa Irma Moilanen, Eila Räsänen, Tuula Tamminen, Fredrik Almqvist, Jorma Piha & Kirsti Kumpulainen (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 396-398.
- Taskinen, Sirpa (2001) Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Helsinki: Stakes.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2014) Valvotut tapaamiset. <http://www.thl.fi>. Viitattu 3.11.2014.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Viitattu 12.12.2014.

- Utti, Emmi (2009) Vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry. [http://www.kansalaisareena.fi /vapaaehtoistyontekijan_sitoutuminen_Emmi_Utti.pdf](http://www.kansalaisareena.fi/vapaaehtoistyontekijan_sitoutuminen_Emmi_Utti.pdf). Viitattu 11.3.2015.
- Yeung, Anne Birgitta (2005a) Tutkimustyökaluja vapaaehtoismotivaation mysteeriin. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 83-103.
- Yeung, Anne Birgitta (2005b) Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 104-125.
- Valjakka, Eeva (2002) Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY, 35-110.
- Valkama, Elisa & Lasola, Marjukka (2008) Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 234. <http://www.optula.om.fi>. Viitattu 15.5.2014.
- Valkama, Elisa & Lasola, Marjukka (2006) Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 224. <http://www.optula.om.fi>. Viitattu 15.5.2014.
- Vilkka, Hanna (2005) Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Vilkka, Hanna (2006) Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.
- Vuori, Jaana (2004) Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Tampere: Vastapaino, 29-63.
- Wallerstein, Judith & Blakeslee, Sandra (1991) Avioeron jälkeen. Suomennos Ritva Lassila. Helsinki: Otava.
- Wallerstein, Judith & Lewis, Julia & Blakeslee, Sandra (2007) Avioeron perintö. Eron lapset aikuisena. Suomennos Joel Sammallahti. Helsinki: Therapiea-säätiö.
- Warshak, A. Richard (2012) Eromyrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa. Suomennos Ari Ahola. Helsinki: Gummerus.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

33014 Tampereen yliopisto

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Tampereen osasto ry/Laivapuiston perhetalo

toiminnanjohtaja Kaija Reiman-Salminen

Tiiliruukinkatu 1, 33200 TAMPERE

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Opiskelen Tampereen yliopistolla yhteiskuntatieteiden maisteriopintoja ja olen tekemässä pro gradu -tutkimusta eroperheiden perhetapaamistoiminnasta, jonka on käynnistänyt Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osasto vuoden 2012 aikana. Tutkimukseni tarkoituksena on kerätä tietoa tapaamispaikkaa käyttävien perheiden kokemuksista perhetapaamistoiminnasta. Tutkimus on tarkoitus tehdä haastattelemalla perhetapaamistoimintaa käyttäviä vanhempia. Haastatteluja varten tarvitsen vanhempien yhteystiedot yhteydenottoa varten.

Tutkimukseni ohjaajana toimii Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden professori Kyösti Raunio.

Pyydän kohteliaimmin lupaa tutkimukselle. Sitoudun siihen, etten käytä saamiani tietoja tutkittavan tai hänen läheisensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten etujen loukkaamiseksi joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus eikä luovuta saamiani henkilötietoja sivullisille. Sitoudun tutkijan eettisiin periaatteisiin. Tutkimuksen aineisto arkistoidaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon mahdollista tutkimus- ja opetuskäyttöä varten.

Lapualla 15.4.2014

Minna Taimi

Liite

Tutkimussuunnitelma

Liite 2. Teemahaastattelun runko

Haastateltavien taustatiedot

Ikä? Ammatti? Avio/avoliitto? Kuinka pitkä liitto? Koska eronnut?

Lasten ikä/lukumäärä?

Lapsen huolto/tapaamissopimukset?

Eropalvelut

Oletko hakenut/saanut/kaivannut muuta tukea?

Tukiverkosto?

Perhetapaamistoiminta

Mistä tieto? Kuka ohjannut?

Käynnit paikassa, koska alkaneet, kuinka usein?

Jatkuuko tapaamiset paikassa? Missä tapaamiset, jos ei täällä?

Fyysiset tilat?

Kehittämistoiveita?

Jaettu vanhemmuus

Löytyykö jaettua vanhemmuutta? Suhde toiseen vanhempaan?

Yhteydenpito lapsiin? Lapsen yhteydenpito muihin sukulaisiin?

Vapaaehtoiset

Vapaaehtoisten rooli, tuki, turva? Miten vaikuttaa tapaamisiin?

Kaipaako kirjauksia?